

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

MALIMARCOV Sașa

BUGARSCHI Milivoi

ТРОУДОМЪ
СВОИМЪ
ВЪСА
ПРИБРЪТЕ

ИСТОРИЈА И ТРАДИЦИЈЕ СРПСКЕ МАЊИНЕ УЏБЕНИК ЗА 7. РАЗРЕД

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ S.A.

Acest manual este proprietatea Ministerului Educației Naționale.
Acest manual este aprobat prin Ordinul Ministrului Educației Naționale
nr. 4500/18.07.2019 și este realizat în conformitate cu Programa școlară aprobată prin
Ordinul Ministrului Educației Naționale cu nr. 3393/28.02.2017.

*116.111 – numărul de telefon de asistență pentru copii

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

MALIMARCOV Sașa

BUGARSCHI Milivoi

Историја и традиције српске мањине

Уџбеник за VII. разред

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ S.A.

ACEST MANUAL A FOST FOLOSIT DE:						
Anul	Numele elevului care a primit manualul	Clasa	Școala	Anul școlar	Starea manualului*	
					la primire	la returnare
1.						
2.						
3.						
4.						

* Starea manualului se va înscrie folosind termenii: nou, bun, îngrijit, nesatisfăcător, deteriorat.

Cadrele didactice vor controla dacă numele elevului este scris corect.

Elevii nu trebuie să facă niciun fel de însemnări pe manual.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Istoria și tradițiile minorității sârbe, manual pentru clasa a VII-a/ Malimarcov Sașa,

Bugarschi Milivoi - București: Editura Didactică și Pedagogică, 2019

ISBN 978-606-31-0993-5

I. Malimarcov Sașa

II. Bugarschi Milivoi

27

81

© **E.D.P. 2019.** Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate Editurii Didactice și Pedagogice, București. Orice preluare, parțială sau integrală, a textului sau a materialului grafic din această lucrare se face numai cu acordul scris al editurii.

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ, S.A.

Str. Spiru Haret nr. 12, sector 1, cod 010176, București

Tel.: 021.315.38.20

Tel./fax: 021.312.28.85

e-mail: office@edituradp.ro

www.edituradp.ro

Librăria E.D.P.: Str. Gen. Berthelot nr. 28-30

Comenzi pentru această lucrare se primesc:

• prin poștă, pe adresa editurii

• prin e-mail: comenzi@edituradp.ro
comercial@edituradp.ro

• prin telefon/fax: 021.315.73.98

Referenți: preuniversitar: IORGOVAN Slagiana

universitar: ANDREICI Mața

Redactor: German Biljana

Tehnoredactor: Malimarcov Sașa

Coperta: Alin Casapu

Deșteaptă-te, române!

Andrei Mureșanu

Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adânciră barbarii de tirani!
Acum ori niciodată, croiește-ți altă soarte,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani.

Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume
Că-n aste mâni mai curge un sânge de roman,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Priviți, mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,
"Viața-n libertate ori moarte!" strigă toți.

Preoți, cu crucea-n frunte căci oastea e creștină,
Deviza-i libertate și scopul ei preasfânt.
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost'pământ!

САДРЖАЈ

I. СРБИЈА У ВЕКУ НАЦИЈА	8
1. Први српски устанак. <i>Карађорђе Петровић</i>	9
2. Други српски устанак. <i>Милош Обреновић</i>	14
3. Србија, аутономна и независна	17
СИНТЕЗА	22
ЕВАЛУАЦИЈА	23
II. НАЦИОНАЛНА БОРБА СРБА У ХАБЗБУРШКОЈ МОНАРХИЈИ	24
1. Српска револуција из 1848. године	25
2. Српско Војводство и Тамишки Банат	29
3. Политичко организовање Срба у Аустро-Угарској	32
СИНТЕЗА	36
ЕВАЛУАЦИЈА	37
III. СРБИ И СВЕТСКИ РАТОВИ	38
1. Србија у Првом светском рату (1914-1918. год.)	39
2. Банат између Србије и Румуније	44
3. Срби из Краљевине Румуније у међуратном периоду	47
4. Срби у Другом светском рату (1941.-1945. год.)	49
СИНТЕЗА	52
ЕВАЛУАЦИЈА	53
IV. СРБИ У РУМУНИЈИ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XX ВЕКА	54
1. Срби у време румунског комунизма (1945-1989)	55
<i>Политичко организовање Срба</i>	55
„Титоисти“	57
„Бараганци“	60
2. Срби у Румунији после револуције из 1989.	63
СИНТЕЗА	66
ЕВАЛУАЦИЈА	67

V. КУЛТУРА И ШКОЛСТВО СРБА У XIX-XX ВЕКУ 68

1. Великани српске писане речи	69
2. Личности српске уметности	72
<i>Доситеј Обрадовић, велики српски просветитељ</i>	75
<i>Сава Текелија</i>	78
3. Матица српска	80
4. Школство Срба у XIX-XX веку	82
5. Штампa на српском језику	85
6. Културне установе и културна-уметничка друштва Срба у XIX-XX веку	87
7. Народне ношње	90
СИНТЕЗА.....	93
ЕВАЛУАЦИЈА	94

VI. ПРАЗНИЦИ, ОБИЧАЈИ И ТРАДИЦИЈЕ СРБА У БАНАТУ 95

1. Божићни празници и обичаји	96
2. Ускршњи (Васкршњи) празници и обичаји.....	98
3. Крсна слава и храмовна слава.....	101
СИНТЕЗА.....	103
ЕВАЛУАЦИЈА	104

ФИНАЛНА СИНТЕЗА..... 105

ФИНАЛНА ЕВАЛУАЦИЈА 106

РЕЧНИК. 107

СРПСКЕ ЦРКВЕ, МАНАСТИРИ И ЗГРАДЕ

СРБА У РУМУНИЈИ..... 108

СТАТИСТИЧНИ ПОДАЦИ О СРБИМА У РУМУНИЈИ..... 110

ЛИТЕРАТУРА 111

Competențe specifice și exemple de activități de învățare

1. Utilizarea adecvată a limbajului istoric în situații noi de comunicare

1.1. Formularea unor texte explicative simple utilizând adecvat termeni specifici

- Elaborarea unor texte care să conțină anumiți termeni specifici
- Deducerea sensului unui cuvânt/termen istoric prin raportare la textul citi
- Povestirea unor evenimente/fapte istorice, utilizând termenii învățați

1.2. Formularea unui punct de vedere în urma lecturării unor surse care prezintă puncte de vedere diferite despre aceleași fapte/procese istorice

- Compararea critică dirijată a diferitelor tipuri de surse care să ofere informații din prezent și dintrecut
- Realizarea unor compuneri/schițe/scenarii simple pornind de la informațiile selectate dintr-o sursă
- Susținerea unor puncte de vedere asupra unei teme prin jocul de rol

1.3. Redactarea de texte diverse folosind aplicații digitale

- Realizarea de portofolii pe teme de cultură și istorie locală, folosind Internetul și enciclopedii în format electronic ca surse de informare
- Prezentarea rezultatelor investigațiilor referitoare la istoria locală, la evenimente din viața minorităților etc.
- Realizarea de prezentări de grup folosind programe informatice pentru editare, sunet și animație

2. Explorarea unei varietăți de surse istorice pentru a explica fapte și evenimente relevante pentru istoria minorității

2.1. Identificarea interacțiunilor dintre diferiți actori implicați într-un eveniment sau proces istoric

- Realizarea unor discuții în grup despre fapte/evenimente/personalități istorice
- Exerciții de stabilire a unor relații evidente între evenimente istorice prezentate/cunoscute
- Comentarea denumirii unor localități pornind de la legende locale

2.2. Formularea de opinii pornind de la analiza unor surse care prezintă puncte de vedere diferite despre aceleași fapte/procese istorice

- Compararea unor surse prin realizarea unui tabel care să conțină asemănările și deosebirile în prezentarea faptelor/proceselor istorice
- Discuții în grupuri de elevi pentru a identifica intenția autorilor și pentru a găsi

eventualele cauze pentru prezentarea diferită

- Documentare pentru o activitate de proiect pe tema „imaginii celuilalt”

2.3. Comentarea posibilelor diferențe de atitudine în legătură cu prezentarea aceluiași fapt/procese istorice

- Formarea de „rețele de discuții” care să susțină argumentat punctul de vedere al fiecărei surse
- Prezentarea unor puncte de vedere prin asumarea rolului unor personalități istorice sau a unor personaje care participă la evenimente
- Discutarea unor cazuri reale sau imaginare care se referă la stereotipii

3. Valorizarea identității prin participarea la activități care promovează dialogul intercultural

3.1. Descoperirea în diverse surse a componentelor memoriei colective care contribuie la identitatea unei comunități

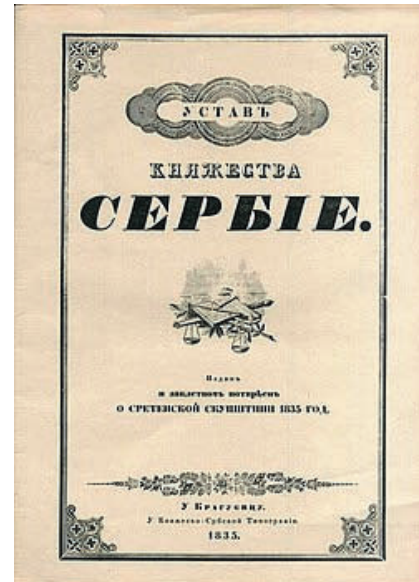
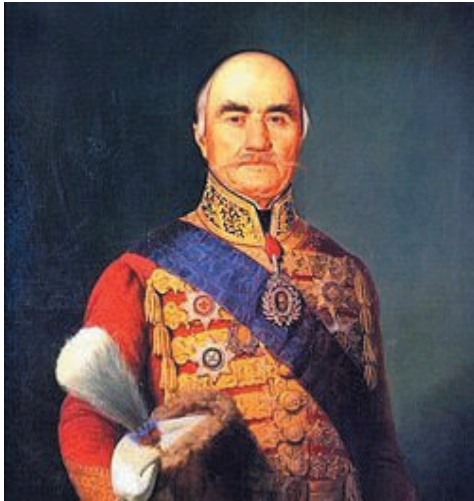
- Folosirea tehnicii interviului cu diverși membri ai comunității
- Compararea informațiilor obținute de la diverși martori
- Explorarea unor povești din viața comunității
- Observarea dirijată a diferitelor tipuri de surse nescrise - clădiri, imagini, cântece care să poarte amprenta unui grup etnic, în timpul lecțiilor desfășurate în școală sau în afara ei

3.2. Promovarea unor elemente definitorii ale contextului cultural local care contribuie la patrimoniul național

- Alcătuirea unui ghid turistic
- Organizarea unei expoziții de fotografii
- Realizarea unui portofoliu despre moștenirea culturală a minorității în localitate
- Inițierea unor colaborări cu școli din alte regiuni

3.3. Utilizarea resurselor digitale/multimedia pentru elaborarea și desfășurarea unor proiecte despre trecutul și prezentul comunității

- Realizarea de portofolii pe teme de cultură și istorie locală, folosind Internetul și enciclopedii în format electronic ca surse de informare
- Realizarea unui proiect referitor la personalități sau la patrimoniul comunității, utilizând resurse multimedia
- Înregistrarea video a unor obiceiuri și tradiții din familie

I. СРБИЈА У ВЕКУ НАЦИЈА

1. Први српски устанак

Општа заосталост Османлијског царства условила је војне поразе у ратовима против Аустрије и Русије у XVIII-ом веку. Да би спасао царство, султан Селим III (1789-1807) спроводи војне, административне и финансијске реформе. Становништво је добило слободу трговине и вере, плаћање пореза, који су сакупљале домаће старешине – **кнезови**. Овим реформама битно је побољшан положај српског народа. Неки Срби – сточарски трговци, кнежеви и свештеници постали су имућни и представљали су водећи слој поробљеног српског народа.

Реформе су доживеле неуспех јер су им се супроставили феудалци. **Јаничари** су већ 1801. године насилно уклонили београдског везира и загосподарили пашалуком. Четворица јаничарских старешина – **дахија** (Аганлија, Кучук Алија, Мула Јусуф и Мехмед-ага Фочић), поделили су, на четири дела, Београдски пашалук. Дахије су завеле режим насиља што је допринело да Шумадија буде преплављена **хајдуцима**, које су предводили Станоје Главаш и Ђорђе Ђурчија.

Сеча кнезова

Дахије крећу у веће српске вароши, како би се ослободили српских кнезова и угледника, могућих вођа све извесније буне. Почетком 1804. године, на превару је, у току три недеље, ухваћено и посечено око 150 људи. Међу првима су погубљени кнезови Алекса Ненадовић и Илија Бирчанин у Ваљеву, Хаци Рувим у Београду. Уместо да спрече устанак, “сечом кнезова”, дахије су га убрзале.

Збор у Орашцу

На збору народних првака, на **Сретење**, **15. фебруара 1804. године**, у **Орашцу**, одлучено је да се подигне **устанак** у Шумадији. За вођу устанка изабран је **Карађорђе Петровић**, у младости хајдук, а пред устанак имућнији сељак и трговац. У пролеће 1804. године, устаници су ослободили села и варошице у Београдском пашалуку и опсели Београд. Султан, који је

Бој на Мишару

дахије сматрао одметницима, послао је војску, која је ухватила и погубила дахије али није могла умирити устанике. У току првих борби истакли су се војводе, уз Карађорђа, који је носио титулу врховног војводе српског народа, Јанко Катић, Јакоб и прота Матеја Ненадовић, Милош Обреновић и Петар Добрњац.

Турска војска била је поражена, **1806.**

Бој на Чегру

године, у славној битци на **Мишару** и **Делиграду**. У јануару **1807.** године Срби освајају **Београд** а крајем исте године и град **Шабац**.

Након кратког примирја, Срби су доживели тежак пораз на **Чегру**, **31. маја 1809.** године, где је војвода **Стеван Синђелић** запалио барут а српски устаници изгинули су заједно са Турцима. Као опомену на овај стравичан догађај, Турци су од лобања изгинулих бораца саградили **Теле-кулу**, код Ниша. У току 1810. године устаници су однели две победе код **Лознице** и **Варварина**.

Протеривањем Турака, Срби су постали господари своје земље. У ослобођеној Србији организована је устаничка власт.

Образован је **Правитељствујући совјет** као врховни орган власти, који се бринуо о судству, војсци а касније о свим питањима државе. У организацији власти много су помогли школовани Срби из Војводине. Међу њима најзначајнију улогу имао је Доситеј Обрадовић, који је постао министар просвете и оснивач Велике школе у Београду. Иначе, Доситеј је аутор и прве српске химне, позната под називом “Востани, Србије”.

**Грб Правитељствујуши
совјет**

Тицанова буна

Исход српског устанка зависио је од руско-турских односа. Пошто је Русија 1812. године била пред ратом са Наполеоном, морала је закључити мир са Османским царством. **Мир у Букурешту**, потписан **1812.** године, предвиђао је да Срби дозволе повратак турске војске у Србију. Српске старешине су одбациле мировни предлог. Турци су 1813. године напали Србију, заузели јеи сурово се осветили Србима за своје поразе. Преживели су само они који

су се склонили у шумама или пребегли преко Саве и Дунава у Аустријско царство. У Аустрију је прешао и Карађорђе, да би са најугледнијим старешинама отишао у Русију. Први српски устанак представља почетак српске националне револуције, која се наставља Другим српким устанком. Под утицајем Првог српског устанка избила је **Тицанова буна** у Срему и **Крушичка буна** у Банату.

Крушичка буна је избила **1808.** године и обухватила Србе и Румуне из Војне границе јужног Баната и Клисуре. Средиште припрема за дизање устанка постала је Крушчица. Упоредо са већином сељака-граничара, учествовали су и неки трговци и граничари официри. Поред капетана Маријана Јовановића, учествовали су официри Пиву Жуманка, учесник у фрајкору, млади поручник Тома Скрипете и парох Димитрије Георгијевић, познат под називом Поп Ђак. Иако је основни узрок буне био тежак живот сељака граничара, побуна је добила и национално обележје. Капетан Маријан Јовановић је одржавао везу са појединим устаничким старешинама из Србије, а побуњеници су гајили неоправдану наду да ће отуда добити војну помоћ. Буна је без тешкоћа била угушена.

Веза српских устаника и Срба преко Дунава, успостављене током устанка, учврстиле су осећање припадности истој нацији као и уверење да им је потребно јединство у борби за национално ослобођење.

Карађорђе Петровић

Карађорђе Петровић

Црква на Опленцу

Ђорђе Петровић познат као **Карађорђе** или **Црни Ђорђе** био је вођа Првог српског устанака и родоначелник династије Карађорђевић. Рођен је највероватније 16. новембра 1768. године, на Ђурђиц, од оца Петра и мајке Марице, у Вишевцу, у Османском царству. Имао је два сина, Алексу и Александра. Учествовао је у аустријско-турском рату, у аустријској војсци као фрајкор. Након рата бавио се сточарством и трговином стоке. Пошто је избегао Сечу кнезова изабран је за вођу устанка у Србији. Командовао је устаничком војском током битке на Мишару и опсади Београда 1806. године. После слома устанка 1813. прешао је у Аустрију а затим у Русију. Вратио се у Србију јула 1817. године, али је убијен по налогу кнеза Милоша Обреновића.

Карађорђев град, Топола

Питања и задаци

1. У чему се састојала реформа у Београдском пашалуку пре устанка? Наведите последице султанових реформи за Србе.
2. Наведи најзначајније битке у првом српском устанку.
3. Прочитај, пажљиво, текст и израдите задатке:

„...прота Ненадовић и Божо Грујовић...навале да се постави Совјет...те уведе да свака нахија изабере по једнога поштена и паметна човека, па ти сви људи да се састану на једном месту, да суде и пресуђују све веће распре и тужбе земаљске...Српске поглавице пристану и поставе Совјет...Мислили су да Совјетом мало зауздају власт Карађорђеву, а Карађорђе мислио је да њиме плаши и друге који би му се противили; а сви су мислили да ће Совјет само којекакве ситнице судити, па и то онако како они хоће, а остало да све они сами уређују и заповедају по својој вољи; Божо (Грујовић) и прота Ненадовић мислили су да Совјет буде највећа власт у земљи и свима поглавицама заповиједа...“

- a. Шта су од Совјета очекивале српске старешине, шта Карађорђе, а шта Божо Грујовић и прота Ненадовић?
- б. Шта мислите какве је Совјет надлежности требао да има?

4. Објасни настанак Ћеле-куле.

5. Назначи последице Букурештанског мира из 1812. године.

6. Како су Срби из Баната помогли устанике ?

7. Истражи историјске податке о Радовањском лугу и о настанку цркве Покајнице. Пронађите шта повезује Радовањски луг и цркву Покајницу.

Ћеле-кула

Радовањски луг

Црква покајница

Збор у Такову

2. Други српски устанак

Српски народ, који је готово десет година живео у слободи, није се могао мирити са положајем потчињене раје. Искуство из Првог српског устанка олакшало је покретање Другог српског устанка.

На збору народних првака у **Такову**, на **Цвети, 23. априла 1815.** године, за вођу устанка

изабран је **Милош Обреновић**, војвода из Првог српског устанка. На самом почетку, устанак је захватио већи део Београдског пашалука. Након првих устаничких успеха Османско царство је пристало на преговоре јер се плашило интервенције Русије.

Према споразуму Милоша Обреновића и **Марашли Али-паше** у Београдском пашалуку заведена је заједничка српско-турска управа. Српски кнезови сакупљали су порез и дажбине и предавали их Турцима. Они су судили и управљали Србима заједно са пашом и његовим чиновницима. Споразум је могао да задовољи српски народ само привремено. Срби су тражили пуну аутономију и повратак шест нахија ван Београдског пашалука, које су ослобођене за време Првог српског устанка. У петнаестогодишњој дипломатској борби за аутономију, Милош Обреновић је показао велику вештину и потрошио знатна средства, стављена на располагању турској власти. Дипломатску борбу Србије помагала је Русија, јер је имала право као потписница мировног уговора у Букурешту.

Султан је био принуђен да **Хатишерифом од 1830.** године призна Србији потпуну унутрашњу **аутономију**, а Милоша Обреновића за **наследног кнеза Србије**. Касније, 1833. године, Србија је добила шест нахија ван Београдског пашалука. Турски утицај огледао се само у томе што је српски кнез био султанов вазал, што су у градовима Србије остали турски гарнизони и што се Порти плаћао годишњи данак. Створена је национална држава, која је имала значајну улогу у даљем развоју српског народа и у његовој борби за потпуно ослобођење од туђинске власти.

Милош Обреновић

Милош Обреновић

Вођа Другог српског устанка, и родоначелник династије Обреновић, рођен је 1780. године, у селу Горња Добриња, код Пожеге, под именом Милош Теодоровић. Презиме Обреновић узео је 1810. године после смрти свог угледног полубрата Милана. Због исказане храбрости, коју је показао у одлучним биткама Првог српског устанка, Карађорђе му је доделио на управљање Ужичку нахију. Након пропасти устанка, Милош је био један од истакнутијих војвода, који је остао у Србији. Помилован је од султана и постао оберкнез Рудничке, а затим Пожешке и Крагујевачке нахије. Дана **23. априла 1815.**, на **Цвети**, Милош ступа на челу Другог српског устанка, који је подигао у **Такову**. Лично је водио преговоре са Турцима, а 25. октобра 1815. године, с Али-пашом склопио је усмени договор о српско-османској управи у Београдском пашалуку. Као српски кнез владао је Србијом од 1815. до 1839. године, те од 1858. до 1860. године.

Кућа Милоша Обреновића

**Печат Милоша
Обреновића, први кнез
српски**

**Конак Милоша Обреновића
на Топчидеру**

**Унутрашњост конака са
Топчидера**

Питања и задаци

1. Како се одвијала дипломатска борба Србије до признавања аутономије ?
2. Које су најзначајније одредбе Хатишерифа из 1830 године ?
3. Прочитај, пажљиво, текст и израдите задатке

„Слушајте браћо...Ако сте ради мене имати свама и пред вама од сада за свагда ... руководиоца за народ и завичај и ако сте ради да сви наши труди буду напредни...то и реците и пред светим олтаром завет чините...и то да мени овде сад обећавате и одмах да ми дате пуну власт и слободну вољу да ја могу заповиједати сваком вам и да могу наказати (казнити) сваког који ме год не би што хтео послушати или који би што укварио.“
(Говор Милоша Обреновића на сабору у Такову)

- a. Како се Милош обраћа устаницима?
- б. Шта поручује, а шта очекује од устаника?
- в. Шта мислите, како су устаници реаговали на Милошев говор?

4. На основу, претходно стечених знања и информација о личностима са слика, наведи народе који су подигли устанке против Турака у првој половини XIX века.

Тудор Владимиреску

Александар Ипсиланти

Кнез Милош Обреновић

3. Србија, аутономна и независна

Аутономна Србија

Године 1829. након пораза Османског царства у новом рату против Русије и потписивања мира у Једрену, између две силе је договорено да ће Србија добити званичну потврду унутрашње самоуправе под Османским царством. Већ следеће **1830.** године, султан **Махмуд II** издаје **хатишериф**, којим признаје **аутономију Србије** и којим потврђује повластице Србима. Тако је Србија постала аутономна кнежевина у Османском царству. **Милош Обреновић** је добио наследну титулу **кнеза**. Касније, 1833. године, султан је издао хатишериф и берат, којим је Србији потврдио наследну кнежевску титулу у породици Обреновића и прикључење још шест нахија. Сељаци су постали власници земље, а турске спахије су напустиле територије кнежевине. У Србији су остале само турске војне посаде у Београду и још пет градова.

Као кнез аутономне Кнежевине Србије, Милош Обреновић је владао самовољно. Сваки отпор сузбијао је силом, а противнике је протеривао или убијао. Држање монопола на трговину стоком, Обреновић је постао најбогатији човек у кнежевини. Све је то довело до честих буна против самовоље кнеза и његових људи.

Државни чиновници из Милошеве администрације од кнеза су тражили поделу власти и усвајање устава. Под њиховим притиском, **1835.** године кнез Милош одређује свом секретару Димитрију Давидовићу да сачини устав. Акт је назван **Сретењским уставом**, јер је донет на празник Сретења Господњег 1835. године. Устав није ступио на снагу, јер га није потврдило Османско царство, а нису га подржале ни Русија, ни Аустрија. Дан када је донесен први модерни српски устав, истовремено је и дан када је подигнут Први српски устанак. Датум **15. фебруар** данас обележавамо као празник – **Дан државности**.

Сретењски устав

Уследио је, потом, нови устав познат под називом **Турски устав**. Устав је добио такво име јер су га писали руски и турски представници. Устав је ступио на снагу **1838.** године. Уз власт кнеза уводи се **Совјет** (савет) од седамнаест чланова, а функција им је била ограничавање кнежеве власти. Чланови Совјета могли су бити смењени само по пристанку Порте. Осим тога, дозвољена је слобода трговине, па су одвојене политичка и судска власт.

Милошеви противници подржали су устав, који је ограничавао власт кнеза, па су се због тога називали **уставобранитељима**. Године **1839.** кнеза Милоша наследио је болесни

син **Милан**, који убрзо умире па је на власт дошао малолетни син **Михаило (1839-1842)**. Сукоб са уставобранитељима се наставља. Након што су подигли буну против њега, Михаило одлази за оцем у Аустрију. Нови кнез постао је **Александар Карађорђевић (1842-1858)**, Карађорђевићев син, који је власт делио са утицајним уставобранитељима.

Уставобранитељи су за време своје власти донели низ закона, међу којима најважнији документ био је **Грађански законик из 1844. године**. Законик је осигуравао слободу трговине и приватно власништво, али је утврдио и грађанска права. Све државне и културне установе премештене су из **Крагујевца** у **Београд**, који је **1841.** године постао нова престоница.

Спољна политика Кнежевине Србије своју основу имала је у спису под називом **Начертаније (нацрт)**, дело српског политичара, Илије Гарашанина. Циљ спољнополитичког програма био је у томе да се Срби ослободе османске власти, а да се Кнежевини Србији прикључе Босна, Херцеговина, Црна Гора, Стара Србија и северна Албанија; да се оствари утицај на Србе у Аустрији и да се помаже ослобођење Бугара. Током револуције из 1848. године, српска влада помаже борбу војвођанских Срба против Мађара, давајући новчану помоћ добровољачким одредима.

Кнез Александар Карађорђевић желео је да влада самовољно. Након откривања једне завере, кнез је уклонио

**Кнез Александар
Карађорђевић**

чланове Совјета и тако се замерио Порти. Уставобранитељима није одговарала таква кнежева политика. Крајем **1858.** године одржана је народна скупштина прозвана **Светоандрејском скупштином.** Помоћу те скупштине желели су да постигну уставне реформе и збаци кнеза. Успело је само да смене Александра Карађорђевића и да доведу на престо некадашњег кнеза **Милоша Обреновића (1858-1860),** а његово је устоличење потврдио и турски султан. Тиме је дошао крај уставобранитељском режиму.

**Кнез Михаило
Обреновић**

Кнеза Милоша наследио га је син кнез **Михаило Обреновић,** који је преузео власт **1860.** године. Наследник је на спољнополитичком плану водио врло активну националну политику.

Владавина Михаила Обреновића требала је да припреми кнежевину за рат са Турцима, како би у сарадњи са другим балканским народима коначно ослободили српске земље. У српским градовима још увек је била смештена турска војска, која је често долазила у сукоб са локалним становништвом. Након инцидента из 1862. на Чукур-чесми, када су турски војници убили српског дечака, кнез Михаило је искористио овај догађај и повео дипломатску борбу за изbacивање свих турских војних посада из Србије. У априлу **1867.**године султанов изасланик кнезу Михаилу свечано предаје кључеве шест градова: **Београд, Смедерево, Кладово, Шабац, Ужице и Соко.** Кнез Михаило је постао жртва атентата у **Кошутњаку, 1868.**године.

**Убиство кнеза
Михаила Обреновића**

Како није имао потомака, након његове смрти на власт је ступио његов малолетни рођак **Милан Обреновић.** До његове пунолетности Србијом је владало **Друго намесништво** које је **1869.** године донело такозвани **Намеснички устав.** Према новом уставу, Народна скупштина, која је у време кнеза Михаила била само саветодавно тело, сада је постала законодавно. Кнез Милан Обреновић је преузео власт у своје руке 1872. године, након што је постао пунолетан.

**Краљ Милан
Обреновић**

Независна Србија

Велика источна криза, коју је изазвао устанак у Босни и Херцеговини 1875. године, увукла је Србију у рат с Османским царством. Под утицајем руске дипломатије, **кнез Милан Обреновић** је 1876. године објавио рат Османском царству.

Први српско-турски рат трајао је од 1876. до 1877. године. Српска војска је поражена, а у марту 1877. године, је потписала мир. Када је и Русија сама заратила са Турцима, позвала је Србију да јој се прикључи у борби.

У другом српско-турском рату Србија је имала више успеха и за неколико месеци српска војска је заузела већи део јужне Србије, и стигла до Косова. Пошто су Русија и Османско царство потписали примирје, српска војска је приморана да се повуче са Косова. Руско-турски рат завршио се склапањем примирја у **Сан Стефану, 1878.** године. Европске силе Немачка, Аустроугарска, Велика Британија и Француска противиле су се неограниченом ширењу руског утицаја на Средоземљу.

На **Берлинском конгресу**, у јуну **1878.** године, Аустроугарска је добила право да окупира Босну и Херцеговину на 30 година. Тако Србија није могла да рачуна на могућност да прикључи ту област својој територији. **Србија, Црна Гора и Румунија** проглашене су **независним државама**. Србији су била призната подручја која је ослободила за време рата, али је после свега остала разочарана јер, иако је добила дуго очекивану независност, није добила подручја попут Босне и Херцеговине и Старе Србије.

Након стицања независности Србија је постала **краљевина, 1882.** године, кнез Милан је постао **краљ Милан Обреновић**.

Краљ Милан одрекао се престола **1889.** године а наследио га син, **краљ Александар Обреновић (1889-1903)**. Након мајског преврата из 1903. на престо Србије ступа краљ **Петар Карађорђевић**, унук војводе Карађорђа. Године **1914.** пренео је владарске дужности на млађег сина **Александра**.

После Првог светског рата, **1918.** године, ствара се **Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца**.

**Краљ Александар
Карађорђевић**

Питања и задаци

1. Прочитајте, пажљиво, текст и израдите задатке:

„Висока Порта се неће мешати у унутрашњу управу Србије. Србима је признато право вероисповести са слободом бирања митрополита и епископа које ће постављати цариградски патријарх. Милошу Обреновићу потврђено је звање српског кнеза са наследним правом које је потпуније одређено Бератом из исте године. Унутрашња управа поверена је кнезу и Савету. Кнез је имао законодавну власт, а са Саветом је делио извршну власт. Чланове савета бира кнез (иако то није наведено) и њихово звање је доживотно сем уколико не начине тежу кривицу против Порте или закона. У правосуђе се Турци нису мешали. Сем тога, Срби имају право отворати поште, болнице, школе, штампарије и сл. Српски трговци могу слободно деловати по територији читавог Царства.“

- а. Наведи предвиђања хатишерифа у погледу религије.
- б. Представи раздвајање државних власти по хатишерифу из 1830.
- в. Назначи права Срба из хатишерифа.

2. Састави родослов династија Обреновић и Карађорђевић.

**Грб кнеза Милана
Обреновића**

**Грб Династије
Карађорђевић**

3. Упореди предвиђања турског и намесничког устава
4. Назначи одлуке Берлинског мира.

СИНТЕЗА

- На Сретење, 15. фебруара 1804. године, у Орашцу, подигнут је Први српски устанак под вођством Ђорђа Петровића, званог Карађорђе;
- Најзначајније битке биле су код Иванковца, на Делиграду, Мишару и на Чегру;
- У току устанка образована је прва устаничка влада, Правитељствујушчи совјет, главни орган власти, са седиштем у Смедереву; за председника Совјета изабран је прота Матеја Ненадовић;
- Миром у Букурешту, 1812. године, Србија је добила самоуправу али незадовољство српских вођа доводи до повратка турске војске у Србији, 1813. године;
- На сабору у Такову, на Цвети, 23. априла 1815. године, подигнут је Други српски устанак под вођством Милоша Обреновића; Године 1815., Милош Обреновић, склопио је усмени мировни споразум са Марашли Али-пашом;
- Султановим хатишерифом из 1830. године, Србија постаје аутономна кнежевина у Османском царству, а Милош Обреновић (1815-1839) добио је наследну титулу кнеза;
- Године 1835., Милош је наредио израду Сретењског устава, али овај устав није постао званичан;
- Нови, Турски устав, ступио је на снагу 1838. године; по новом уставу кнез дели власт са Совјетом;
- Српском кнежевином су владали: Кнез Милан Обреновић (1839-1842), кнез Александар Карађорђевић (1842-1858), Кнез Милош Обреновић, други пут (1858-1860), Кнез Михаило Обреновић (1860-1868), Кнез/Краљ Милан Обреновић (1868/1872-1889);
- У време кнеза Милана Обреновића, Србија је учествовала у два рата против Турака (1876-1877, 1877-1878), а на Берлинском мировном конгресу (1878) јој је призната независност;
- Србија је постала краљевина 1882. године;
- Српском краљевином владали су: Краљ Милан Обреновић, Краљ Александар Обреновић (1889-1903), Краљ Петар I Карађорђевић (1903-1914), Краљ Александар Карађорђевић (1914-1934, од 1918 монарх Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца);
- Године 1918., ствара се Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца.

ЕВАЛУАЦИЈА

I. Заокружи слово испред тачног одговора:

1. Вођа Првог српског устанка био је:

A. Карађорђе B. Милош Обреновић В. Доситеј Обрадовић Г. Краљ Милан

2. Други српски устанак је избио у месту:

A. Орашац B. Таково В. Смедерево Г. Крагујевац

3. Први српски устав израђен је:

A. 1804 B. 1815 В. 1830 Г. 1835

4. Србија је стекла независност миром у:

A. Букурешту B. Акерману В. Бечу Г. Берлину

II. Испуни табелу са узроцима, датумом, местом и последицама српских устанака

	Узроци	Датум	Место	Последице
Први српски устанак				
Други српски устанак				

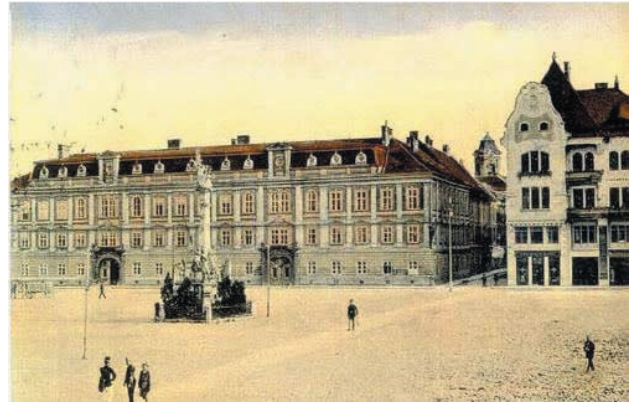
III. Ако сматраш да је тврдња тачна заокружите ДА, а ако је нетачна НЕ.

1. Први српски устав назван је Сретењским уставом.	ДА НЕ
2. Грађански законик из 1844. је усвојен у време кнеза Михаила.	ДА НЕ
3. Србија постаје краљевина 1882. године.	ДА НЕ
4. Краља Милана је наследио краљ Петар Карађорђевић.	ДА НЕ

IV. Састави реченице са следећим појмовима:

дахије, аутономија, хатишериф, устав.

V. Састави презентацију о Србији у XIX веку са следећим темама: *Први српски устанак, Други српски устанак, Кнежевина Србија, Краљевина Србија..* Презентација мора садржати: садржај, индивидуалне или групне писане радове о историјским личностима и догађајима (на пр.: вође устанка, битке, итд.), слике, родослове династија Обреновић и Карађорђевић. Може бити израђена и у електронском формату. Ова презентација је саставни део портфеља. Оцени свој рад и рад колега, имајући у виду: редослед поглавља, тачне историјске податке, хронолошки редослед, квалитет слика, итд.

II. НАЦИОНАЛНА БОРБА СРБА У ХАБЗБУРШКОЈ МОНАРХИЈИ

1. Српска револуција из 1848. године

Револуционарна 1848. година захватила је велики део европских држава. Узроци револуционарних покрета били су различити, али је у основи била потреба да се уклони назадно феудално уређење. Карактер револуција зависио је од степена развијености одређене земље. Негде су покрети имали јаче изражено социјално, а нагде национално обележје. Револуције су се разликовале по циљевима и резултатима.

Пламен револуције, запаљен фебруара 1848. у Паризу, незадрживо се ширио Европом. Убрзо је захватио и Хабзбуршку монархију. Покрети добијају и национално обележје код Италијана, Румуна, Чеха, Хрвата и Срба у Угарској. За Хабзбуршку монархију била је најопаснија револуција у Мађарској. Вођа мађарске револуције **Лајош Кошут** захтевао је пуну независност Мађарске. Са друге стране, Кошут није признавао национална права осталих народа Угарске, и тиме изазвао против себе, посебно Србе, Хрвате и Румуне.

У првим данима револуције Срби у горњој Угарској придружили су се Мађарима. Водећу улогу у тим бурним данима имала је академска омладина у Будиму, Пешти и Пожуну. Српски интелектуалци формулисали су српске захтеве: признавање српске народности и употребе националног језика, слобода вероисповести, слободно уређивање сопствене цркве, слободно отварање и управљање школама, укључивање Срба у највише државне власти и судства и др. Ставови мађарске и српске стране, још на самом почетку, битно су се разликовали.

Ђорђе Стратимировић

Читав српски народ захватило је национално одушевљење. Средиште побуне постао је **Нови Сад**. Тамо је већ **21. марта 1848.** формиран револуционарни одбор на челу са **Ђорђем Стратимировићем**. На народном збору одређена је делегација, да Угарском сабору изнесу “**Жеље српског народа**”. Преговарачи се разилазе пошто је Кошут сматрао да су жеље Срба велеиздаја.

Под притиском народа, карловачки **митрополит Јосиф Рајачић** сазвао је **Велику Народну Скупштину**,

16. маја 1848. године. У намери да спречи ширење српског народног покрета, мађарска влада је именовала Тамишког великог жупана, **грофа Петра Чарнојевића**, за комесара са задатком да силом угуши побуне у Банату. Репресивне мере, које је преко Чарнојевића увела мађарска власт, нису дале резултате.

Народна скупштина у Карловцима

Носиоци револуционарног покрета међу Србима захтевали су да се уместо народно-црквеног сабора одржи **народна скупштина у Карловцима (13. мај)**. У кратком временском року није било могуће да стигне свих 710 представника српских општина из Угарске, тако да их је стигло само 175. Са подручја данашње Румуније присуствовало је 19 посланика из 16 општина, већина из Клисуре.

Поред делегата, на дан одржавања скупштине, окупило се 2.000 људи из Србије, Црне Горе, а било је и Хрвата, Румуна, Русина, Чеха. Народна скупштина је изабрала митрополита Јосифа Рајачића за **патријарха**, а пуковника **Стефана Шупљика** за **војводу**. Трећег дана рада, **15. маја**, народна скупштина усвојила је закључке: “прогласила је српски народ слободан и независан под домом аустријским. Проглашава се **Српско Војводство** које ступа у савез са **Краљевином**

Патријарх Рајачић

Хрватском, Славонијом и Далмацијом. Ствара се **народни одбор** као извршни орган народне скупштине. Признаје се влашка националност”. Утврђено је да се у Карловцима оснује штампарија, која да издаје гласило Главног одбора – “**Вестник**”.

Реакција мађарске владе била је изузетно оштра. Избор Рајачића за патријарха сматран је као незаконит. Увиђајући да је сукоб са Мађарима неминован, Главни одбор, у чијем су саставу ушла и три члана са данашњег подручја Румуније, упутио је прогласе Словацима, Буњевцима и Немцима да би их привукао на своју страну.

У средишту интересовања Главног одбора, били су Румуни у Банату и Кришани, међутим захтеви за издвајањем из састава Карловачке митрополије били су веома снажни

тако да су румунски представници одбијали сваку сарадњу са Србима. Румунски представници су на Скупштини у Пешти протествовали против одлуке Мајске скупштине тврдећи да су “погажена права румунског народа”. Захтевало се одвајање од Срба, подела манастира и црквене имовине, као и посебног митрополита за све православне Румуне.

Изузетан корак у правцу организовања српског народа у Српком Војводству било је стварање Народне војске. У том контексту први потез био је привлачење граничара на своју страну. На одређење према српском покрету, поред патриотских осећања, веома је утицала одлука Бечке владе о уступању Војне границе Угарској. То је изазвало огорчење граничара према цару и бечком двору и они су се окупили у региону Карловца.

Покрет мађарске војске на Карловце, **12. јуна**, са задатком да заузме град, означило је почетак српско-мађарског сукоба. Међу браниоцима Карловаца били су и граничари Српско-банатске регименте.

Јуна 1848. године отпочела је организована акција у Србији на пружању помоћи. **Кнез Александар Карађорђевић** одредио је **Стевана Книћанина** за непосредну везу са Србима у Угарској. Из Србије стиже велики број добровољаца али и значајна помоћ како у наоружању, тако и у новцу.

Током 1848. год. битке су вођене широм Војводине. Банатски граничари са подручја Клисуре учествовали су у жестоком окршају за Белу Цркву. Након више битака, од којих су најжешће биле код Сентомаша, Врбаса, Беле Цркве и Перлеза у Банату, ниједна страна није остварила значајнију предност. Доласком Шупљикаца на челу војске Срби су успели да освоје Велики Бечкерек и Кикинду. У пролеће 1849. године мађарска војска почела је потискује Србе из Северног Баната, који је најзад освојен (10. јуна). Тада је у Србији прешло око 40.000 Срба из Војводине. Ситуацију на фронтима из основа је изменио продор руске војске, која је 13. августа код Ширије, мађарским снагама нанела одлучујући пораз.

Стефан Шупљикац

Срби су тако 1818-1849. године претрпели огромне људске жртве и материјална разарања. О њиховим страдањима сурово сведочи статистика. Двадесет година након разарања број становника у Војводини није достигао ниво пре 1848. године.

Питања и задаци

1. Прочитај, пажљиво, текст и изради задатке:

„Први и најпоглавитији основ тежења нашег тај је, да против сваког нападања обезбедимо не само цркву нашу православну, у којој једној савест наша налази утехе и спокојства, но да сачувамо заједно и свети онај, от дедова наши као аманет наслеђени ковчег народности наше, име и језик српски, без којег би иста љубљена православна црква лако синове своје преживети могла. Пружајмо дакле руке једнокрвној и једноплеменој браћи нашој Хорватима, с веселим из дубљине срца узкликом: да живи слога, да живи троједна краљевина!”
(wikipedia)

а. Назначи „најпоглавитију“ тежњу Срба из револуционарног програма.

б. Наведи шта садржи „наслеђени ковчег народности наше“.

в. Који је био народ са којима би Срби сарађивали? Који је разлог те сарадње?

2. Наведи захтеве Срба изражене на мајској скупштини из Сремских Карловаца.

3. Које су биле најзначајније личности српске револуције из 1848-1849?

4. Погледај мапу и, на основу информација из лекције, одреди најзначајније битке српско-мађарског сукоба из 1848-1849.

Застава Војводства Србије и
Тамишког Баната

2. Српско Војводство и Тамишки Банат

Оснивање Српског Војводства и Тамишког Баната било је условљено обећањима датим Србима за допринос у критичним временима сламања мађарске револуције. Стварање Војводства изведено је из царског манифеста упућено Србима **15. децембра 1848.** године.

Српско Војводство обухвата **Бодрошку, Торонталско-Тамишку и Крашовску жупанију и Румски и Илочки округ.** Ова област подељена је на три велика управна округа подешена народима који ту живе (Срби, Румуни и Немци). На челу Војводства биће цар, коме ће се додати титула Велики Војвода Српског Војводства, а у његово име управљаће подвојвода. Проглашење Српског Војводства није задовољило Мађаре, који су сматрали да је тиме повређено право недељивости историјске Угарске. Незадовољни су били и Румуни, који су после одвајања од Срба, остали на страну Мађара.

Након оснивања Српског Војводства престале су функције Главног одбораи његовог председника патријарха Рајачића. На челу нове **Земаљске управе,** са седиштем у **Темишвару,** постављен је генерал **Фердинанд Мајерхофер,** који је био конзул у Београду, као привремени начелник. Војводство је тада подељено на два округа: Бачко-торонталски и Темишварско-карашевски, на челу са великим жупанима. Новом организацијом, у

Војводству су укинута угарске жупаније. Из администрације уклоњени су мађарски језик и мађарски чиновници а званични називи у администрацији замењени су српском а убрзо немачком терминологијом.

Војна граница остала је издвојена из састава Српског Војводства. Главни град Војводства постао је **Темишвар.** Поред тога што се налазио приближно у његовом средишту, био је снажан привредни и културни

Зграда управе Војводства Србије и
Тамишког Баната, Темишвар

центар у којем је живео велики број угледних Срба. У организовању Војводства учествовали су **Тодор Петровић**, бивши поджупан Крашовске жупаније, **Петар Мочони**, велики судија у Торонталу, **Марко Поповић**, варошки судија у Темишвару. За војног и цивилног комесара постављен је **Јохан Коронини**, који је заменио Фердинанда

Мајерхофера.

Суд у Темишвару, изграђена као седиште Војводства

Нова организација Војводства извршена је 1851. године, када је оно подељено на пет окружја: Лугошко, Темишварско, Торонталско, Сомборско и Новосадско. Окрузи су подељени на срезове, а ови на општине. Као посебне административне јединице, организовани су краљевски градови и привилегована трговишта. Носиоци званичних функција у Српском Војводству били су Немци и

понемчени Словени, понајвише Чеси. Немци су постепено одбијали Србе, који се приближују Румунима и Мађарима. Срби су отуживани да желе да се прикључе Србији.

Неочекивани пораз Русије у кримском рату 1856. године, покопао је наде Срба са обе стране Саве и Дунава за уједињењем. Пораз Аустрије у рату са Француском и Пијемонтом, 1859. године представља почетак краја апсолутног режима. **Цар Франц Јосиф 20. октобра 1860.** године доноси диплому где из царског наслова изостављена је титула Великог Војводе Српског Војводства. Дани Српског Војводства и Тамишког Баната постају прошлост. **Царским решењем од 27. децембра 1860.** укинута је Војводство и прокламовано је његово спајање са Угарском.

Цар Франц Јозеф

Питања и задаци

1. Наведи округе које су припадале Српском Војводству ?

2. Назначи личности које су учествовале у управи Војводства.

3. Погледај табелу са подацима о народностима Српског Војводства и Тамишког Баната и наведи већинске народе ове области. Упореди податке и које разлике примећујеш.

	1850	1860
Број становника по народности	<ul style="list-style-type: none"> • 397.459 Румуна • 335.080 Немаца • 321.110 Срба • 221.845 Мађара 	<ul style="list-style-type: none"> • 432.523 Срба • 414.490 Румуна • 396.156 Немаца • 256.164 Мађара
	Укупан број становника: 1.426.221	Укупан број становника: 1.525.523

4. Која је била последица укидања Војводства?

3. Политичко организовање Срба у Аустро-Угарској

Светозар Милетић

Укидање Српског Војводства и Тамишког Баната означило је почетак новог раздобља у борби Срба за национално ослобођење. У данима општег незадовољства и разочарања у Бечки двор, председник младе интелигенције **Светозар Милетић**, енергично се залагао за раскид са Бечким двором и успостављање сарадње са

Мађарима, који су тада водили борбу за национално ослобођење. Аустриски цар Франц Јосиф, настојећи да умири Мађаре, жртвовао је Српско Војводство.

Благовештенски сабор

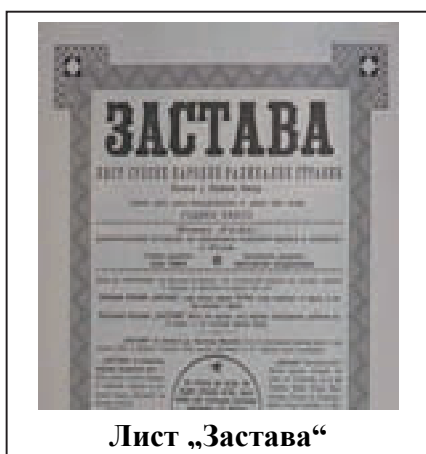
У том погледу, да би ублажио незадовољство Срба и утицао на помирљивије држање Мађара, цар је дао дозволу да се у **Сремским Карловцима** одржи **Благовештенски сабор (25. марта 1861., на Благовести)**. Задатак сабора био је да донесе одлуке о судбини српског народа. Сабор је чинило 75 посланика, свештенство је дало 25,

а грађанство 50. Са данашњег подручја Румуније било је 16 посланика из Чанада, Чакова, Темишвара и манастира Бездина и Шенђурца.

Јединствен захтев сабора био је да Срби морају добити посебну аутономну област ради обезбеђивања националног развитака. До великих разлика дошло је око начина и уз чију помоћ се може остварити овај основни захтев. Представници свештенства, племства и делом грађанства на челу са патријархом Рајачићем, залагали су се за ослонац на Бечки двор, као гаранта привилегија. Они су представљали саборску већину. Представници младе интелигенције на челу са Светозаром Милетићем били су за решавање националног питања уз ослонац на Угарску. Сматрајући привилегије остатком преживелог феудализма, представници либералног грађанства залагали су се за остварење тежњи, парламентарним путем у угарском сабору. На челу припадника либералне буржоазије био је Светозар Милетић, заједно са **Михаилом Политом Десанчићем**.

У сагласности са бечким двором, сабор је усвојио закључке у 16 тачака. Главни захтеви били су: подручју где Срби чине већину становништва у Угарској, буде признато име Српско Војводство; самостална унутрашња администрација на челу са војводом; званични језик био би српски, а писмо ћирилично; Српско Војводство имало би грб и српску заставу; Угарски сабор да призна Србе за народ, а не само као припаднике одређене конфесије.

Посебна делегација предала је владару закључке. Цар је обећао испуњење њихових захтева али је одложио коначно решење више од годину дана. Српски захтеви одбијени су од угарске власти.

Лист „Застава“

Сукобљавања српског либералног грађанства и црквене јерархије након Благовештенског сабора постала су све учесталија. Светозар Милетић је замерио црквеној јерархији вођење политике незамерања Бечу. Залагао се за сарадњу са напредним снагама мађарског друштва, сматрајући де ће на тај начин обезбедити српске националне интересе. Покренуо је лист “Застава” (1867. године) и око њега окупио напредне политичаре и књижевнике.

Посланици из редова Срба и Румуна поднели су предлог Парламенту о изради Закона о равноправности народа у Угарској. Уз поштовање јединства Угарске, сви народи би имали једнака права на употребу сопственог језика и истицања националне заставе. Национална равноправност била би остварена кроз аутономију области, свака нација била би заступљена у Парламенту. Школе свих народа уживале би подједнаке материјалне повластице од државе. Ове захтеве, мађарске власти сматрале су као територијално издвајање, које заговара комадање земље и као такве су их одбиле.

Црквена јерархија била је задовољна Законом о црквено-школској аутономији Срба 1868. године, којим Угарски парламент потврђује српске привилегије. Насупрот томе, српско либерално грађанство залагало се за националну равноправност. То му је омогућило да крајем шездесетих година стане на чело српског националног покрета и тако уклони црквену јерархију, са водећег положаја међу Србима у Угарској.

Политички програм уобличен је јануара **1869.** године оснивањем **Српске народне слободоумнестранке** у **Великом Бечкереку (Зрењанину)** и усвајањем програма о национално-политичким циљевима и задацима. Бечкеречки програм предвиђао је стално залагање за одбрану равноправности свих народа у Угарској у сарадњи са Румунима, Словацима и Русинима. Програм одбацује Аустроугарску нагодбу из 1867. године “као непријатељску према Словенима”. Због тога, угарска влада жестоко је прогонила Милетића и његову странку.

Присталице умерених политичких захтева, окупљени око **Михаила Полит Десанчића**, образовале су **Либералну странку 1887.** године. Његови противници, настављачи Милетићевог политичког дела, предвођени **Јашом Томићем**, исте године, основали су **Српску радикалну странку**. Тако је Милетићева странка доживела расцеп, а то је ослабило борбу српског националног покрета у Угарској.

У атмосфери међународне сарадње, 10. августа 1895. године у Будимпешти је одржан Конгрес народности, у присуству преко хиљаду делегата из редова Срба, Румуна и Словака из целе Угарске. председавали су Михајло Полит Десанчић, српске народности, Георге Поп де Басешти, пореклом Румун и Павел Мудрањ, словачке народности. Конгрес се залагао да се користе сва законска средства како би се одржао национални интегритет.

Зграда магистрата у Зрењанину

Михајло Полит Десанчић

Јаша Томић

Питања и задаци

1. Назначи које су биле две групације на Благовештенском сабору.
2. Наведи главне захтеве Благовештенско сабора.
3. Прочитај, пажљиво текст, и изради задатке:

„Као решење националног питања у Угарској, Милетић је поновио оно што је већ било захтевано у предлогу српских и румунских посланика на Сабору 1865—1868. године — равноправност свих народа ће се огледати у признању свих језика у службеној употреби, заокружењу административних јединица по националном принципу, преуређењу Горњег дома тако да постане представништво народности, увођењу свих језика у наставу на универзитете, оснивању државних виших и средњих школа у којима ће настава бити извођена на језицима појединих народности. Програм је био усмерен против Нагодбе, залагао се за већу независност Угарске, а у спољној политици задатак странке био је да се супротставља покушајима Аустрије да поврати утицај у Немачкој и њеном уплићању у Источно питање.“

(www.istorijskabiblioteka.com)

- a. Назначи захтеве српских и румунских посланика на Сабору.
- б. Наведи задатак странке у погледу спољње политике.
- в. Који је био циљ Програма Српске народне слободоумне странке?

Георге Под де Басешти

4. Пронађите више података о националној политици Георгеа Поп де Басешти.
5. Попуните таблицу са странкама које настају након распада Српске народне слободоумне странке.

Назив странке	Година оснивања	Оснивач странке

СИНТЕЗА

- Године 1848. избили су револуционарни покрети широм Европе;
- У Новом Саду, у марту 1848. формиран је револуционарни одбор на челу са Ђорђем Стратимировићем;
- У мају 1848. године, одржана народна скупштина у Сремским Карловцима, на позив митрополита Јосифа Рајачића;
- Митрополит Рајачић је проглашен за патријарха, а Стефан Шупљикац је изабран за војводу;
- Током 1848-1849 одвијали се српско-мађарски сукоби; револуција је угушена интервенцијом Русије;
- Стварање Српског Војводства изведено је из царског манифеста упућено Србима 15. децембра 1848. године;
- Српско Војводство обухвата Бодрошку, Торонталско-Тамишку и Крашовску жупанију и Румски и Илочки округ;
- Главни град Војводства постао је Темишвар;
- Царским решењем од 27. децембра 1860. укинута је Војводство и прокламовано је његово спајање са Угарском;
- У Сремским Карловцима се одржао Благовештенски сабор (25. марта 1861., на Благовести);
- На Сабору се ставрају две групације: једна је била за сарадњу са Бечким двором (патријарх Рајачић), друга је била за сарадњу са Угарском (Светозар Милетић);
- У јануару 1869. године оснива се Српске народна слободоумна странка у Великом Бечкерек (Зрењанину) и усвојен је програм о национално-политичким циљевима и задацима;
- Присталице умерених политичких захтева, окупљени око Михаила Полит Десанчића, образовале су Либералну странку 1887. године;
- Настављачи Милетићевог политичког дела, предвођени Јашом Томићем, 1887. године, основали су Српску радикалну странку.

ЕВАЛУАЦИЈА

I. Заокружи слово испред тачног одговора:

1. Вођа српског револуционарног одбора био је:

а. Лајош Кошут б. Ђорђе Стратимировић в. Светозар Милетић г. Јаша Томић

2. Народна скупштина у мају 1848. године одржана је у:

а. Сремским Карловцима б. Темишвару в. Новом Саду г. Великом Бечкереку

3. Седиште Српског Војводства и Тамишког Баната било је у:

а. Новом Саду б. Араду в. Београду г. Темишвару

4. У Великом Бечкереку, 1869. године, је основана странка:

а. Либерална б. Радикална в. Народно слободоумна г. Конзервативна

II. Испуни табелу са захтевима Срба.

Мајска скупштина у Ср. Карловцима	Благовештенски сабор

III. Ако сматраш да је тврдња тачна заокружи ДА, а ако је нетачна НЕ.

1. Српску револуционарну војску предводио је војвода Стефан Шупљикац. ДА НЕ
2. Српско Војводство и Тамишки Банат је укинута царским указом 1849. год. ДА НЕ
3. Благовештенски Сабор је одржан у Темишвару. ДА НЕ
4. Програм народне слободоумне странке усмерен је против Аустро-Угарске. ДА НЕ

IV. Препознај личност са слике и опиши у 5 редова његову политичку активност.

V. Састави реченице са следећим појмовима: **Мајска скупштина, Српско Војводство, политички програм, либерална странка.**

III. СРБИ И СВЕТСКИ РАТОВИ

1. Србија у Првом светском рату (1914-1918. год.)

Први светски рат је највећи ратни сукоб у дотадашњој историји човечанства. Настао је као последица крајње заострених односа два блока великих (колонијалних) сила у Европи: Антанте и Центалних сила, које су захтевале нову прераспodelу света. Неколико догађаја могло је довести до рата великих сила. Један од тих догађаја био је и **аустроугарска анексија Босне и Херцеговине 1908. године**. У сукоб Аустро-Угарске и Србије уплела се и Немачка. До светског рата, међутим, није дошло јер је Русија, савезник Велике Британије и Француске, наговорила владу у Београду да прихвати анексију.

Сарајевски атентат

Повод да Аустро-Угарска званично објави рат Србији догодио се у **Сарајеву**, на Видовдан, **28. јуна 1914. године**. Тада је припадник организације Млада Босна, **Гаврило Принцип**, убио аустроугарског престолонаследника, **надвојводу Франца Фердинанда** и његову супругу **Софију**, који су присуствовали војним маневрима у Босни и Херцеговини. Бечки двор је за организовање атентата оптужио српску владу. У Београд је упућен ултиматум у коме је захтевано да се у року од 48 сати испуне сви његови услови. Српска влада била је спремна да прихвати захтеве ултиматума датог у десет тачака, осим једног, којим се угрожава њен суверенитет. Србија није дозволила да на њеној територији аустријски истражни органи врше истрагу умешаности у атентату. Аустроугарска влада, незадовољна одговором, прекинула је дипломатске односе са Србијом. Објава рата стигла је тачно месец дана након атентата, **28. јула 1914. године**. Црна Гора стаје на страну Србије и објављује рат Аустро-Угарској и Немачкој. Русија је прогласила општу мобилизацију што је изазвало незадовољство немачке владе. Немачка је објавила рат Русији, два дана касније напала је Белгију и објавила рат Француској, а то је довело до уласка и Велике Британије у ратни сукоб. На страну Централних сила ушле су Турска и Бугарска.

**Радомир
Путник**

Аустроугарска војска састављена од 200.000 војника на челу са генералом **Оскар Поћорек** желела је брзо покоравање Србије. Српском војском је командовао генерал **Радомир Путник**, као начелник штаба Врховне команде.

Након преласка Дрине, непријатељ је започео продор према Ваљеви. Тада је командант Друге армије, генерал **Степа Степановић**, извео чувени **марш на Дрину**. Пресекао је непријатељско наступање ка

Ваљеви и пресудну битку наметнуо на планини **Церу**, близу Дрине (**15./16. августа 1914. године**). Непријатељ се потом, преко Дрине и Саве, потпуно повукао из Србије. Церска битка представљала је прву победу српске војске, али то је била и **прва савезничка победа у Првом светском рату**.

Српска војска на Церу

Злочини над цивилима, које су почини аустроугарски војници били су нечувени: у Мачви, Јадру и Поцерини убијено је око 4 000 старца, жена и деце. Многи Срби су дошли у **логоре** за цивиле, који су ницали широм Аустроугарске. Као део таквог система, установљени су логори у **Араду, Кечкемету, Коморану** итд. У лето 1914. године преко 15.000 Срба, највише из Босне и Херцеговине, довођено је у логор, који је био смештен у Арадској тврђави. Иако о ситуацији интернираца се расправљало и у будимпештанском парламенту, Срби из Темишвара и околине су слали помоћ (лекове, храну), а арадска тврђава је постала гробница за преко 4000 Срба.

Арадски логор

Живојин Мишић

Аустроугарска војска преузела је нову офанзиву на Србију, али је поражена у **Колубарској бици**, од стране Прве српске армије, коју је предводио **генерал Живојин Мишић**.

Немачка је одлучила да преузме команду на фронту према Србији. На место смењеног генерала Поћорека, у јесен 1915. године постављен је немачки **генерал Макензен**. Аустроугарска и немачка офанзива отпочела је октобра 1915. године.

Намера је била да се српска војска повуче долином Мораве и Вардара

Колубарска битка

ка **Солунском фронту**. Тај план је онемогућен јер је 14. октобра 1915. године ушла у рат Бугарска на страни Централних Сила. Српска војска је због тога била приморана да се повлачи преко Косова, Црне Горе и Албаније до јадранске обале. Кроз албанску

голготу, српску војску нападао је локално становништво. Са народом и војском повлачили су се **краљ Петар I Карађорђевић** и влада Србије. Савезничким бродовима око 150.000 људи пребачено је на **острво Крф**. Хладна зима, оскудица у храни и харање пегавог тифуса утицало је на судбину избеглица. На Крфу и Виду је умрло више хиљада војника. Сахрањивани су у таласима Јонског мора (**“плава гробница”**). Након опоравка српске јединице су се придружиле британским и француским трупама на Солунском фронту. У

редовима српских јединица налазили су се и Срби добровољци из Америке и из крајева који су били под аустроугарском управом.

У **септембру 1916.** године, вођена је битка на **Кајмакчалану**, у којој је непријатељ побеђен. Крајем године настаје затишје, да би се 1917. године извршило прегруписање снага дуж Солунског фронта.

Српски војници на Кајмакчалану

Српски добровољци у Добруци

Пробијање Солунског фронта

„Ратни дневник“ о пробијању Солунског фронта

На Солунском фронту су се бориле и добровољачке јединице. Бројни Срби из Аустро-Угарске прелазе у Србији и оснивају добровољачке одреде Сремски и Банатски. Такође, у Русији се оснивају добровољачке јединице Срба заробљеника из Одесе, које су се прво бориле уз Румуне и Русе на фронту у

Добруци **1916.** године (око 19000 добровољаца), а после су пребачене на Солунски фронт.

Одлука о предузимању офанзиве ради пробоја фронта донета је **15. септембра 1918.** године. У пробоју фронта истакле су се српске јединице а нарочито коњица. Њиховом успешном акцијом, Бугарска је избачена из рата, а убрзо је капитулирало и Османско царство. Српска војска и савезничке снаге су средином октобра ослободиле Ниш, а 1. новембра 1918. године Београд. Српске јединице прелазе у Банат, Босну и Срем, где дочекују и крај рата **11. новембра 1918.** године.

Улазак српске војске у Нови Сад

Питања и задаци

1. Прочитај текст, погледај слику и изради задатке:

„Донешена је историјска одлука – нема предаје. Српска војска са краљем, упутила се према планинама изнад Пећи и Призрена, преко Црне Горе и Албаније, на Крф...Сво тешко наоружање, топови и артиљерија је уништена или закопана. Колоне српских војника су кренуле на своје путовање које ће остати записано великим словима у историји Срба. Наоружани храброшћу и душом православном, са вером у Бога и краља, корачали су у већ дотрајалим опанцима по залеђеним врлетима...морали су и да одолевају сталним нападима Албанаца... У ретким тренуцима одмора, вадилису мрвице хлеба и делили са друговима. Уместо воде, узимали су снег. Тифус, дизентерија и остале болештине узимале су данак.“

(<https://srbin.info/> - Храброст прадеде Стевана – Албанска голгота)

- а. Назначи места куда су пролазили српски војници у повлачењу.
- б. Представи у којим временским условима се одвијало повлачење.
- в. Које су особине личности српског војника у току повлачења?

Повлачење на Крф

2. Наведи најзначајније битке са српског фронта? Ко је предводио српску војску у тим биткама?

3. Пронађи више информација о добровољчком покрету међу Србима током Првог светског рата.

4. Истражи историјску значај споменика са слике.

5. Назначи последице пробоја Солунског фронта.

Споменик у Медцидији

2. Банат између Србије и Румуније

Крајем октобра 1918. године Аустро-Угарска се нашла непосредно пред сломом. Власт је преузело Мађарско народно веће. У Темишвару, 31. октобра 1918., проглашена је **Банатска Република**, на предлог цивилног комесара Ото Рота. Тада је формирано **Банатско народно веће** где би биле заступљене све нације: Немци, Мађари, Срби и Румуни. Иако су прогласили самосталност, руководиоци Банатске Републике су желели да обезбеде интегритет Угарске и предухитре српску војску, која се спремала да запоседне територију Баната, захтевајући да ово подручје запоседну снаге Антанте.

У великој сали Епархијског двора у Темишвару, одржан је Велики збор Срба, на којем је основано **Српско народно веће**, као први орган српске народне власти у Угарској. На збору су изабрани и чланови Привременог одбора у саставу: **др. Георгије Летић**, епископ темишварски, за почасног председника, **генерал Светозар Давидов**, за председника, **Младен Пилић**, за потпредседника, **Ђура Терзин**, за секретара. На збору су предложени представници у Банатско народно веће. Задатак да организује **Српску гарду** добио је капетан Ета Ђаконовић. У Темишвару одржан је Велики народни збор. Читавим збором, доминирала је решеност српског народа из Темишварског Баната, да живи са својом браћом у заједничкој домовини Србији. У новембру 1918. координацију активности свих народних одбора вршио је **Српски народни одбор** у Новом Саду, који је организовао **Велику народну скупштину**. Пошто су мађарске власти одуговлачиле са потписивањем примирја, српска војска је добила наређење да уђе на територији Баната. Након ослобођења јужних делова Баната, српска војска је наставила са продором према Темишвару, где је свечано дочекана **15. новембра 1918.**

У Новом Саду, **25. новембра 1918.**, у присуству 757 посланика, од којих 72 посланика из Темишварског Баната, одржала се **Велика народна скупштина**. Посланици су донели одлуку о отцепљењу Баната од Угарске и његово прикључење Краљевини Србији. Изабран је **Велики народни савет** као законодавни орган и **Народна Управа** као

Народна скупштина у Новом Саду

извршна власт. На Великој народној скупштини у Алба Јулији, **1. децембра 1918.** године, румунски делегати из Баната су узели одлуку о уједињењу Баната са краљевином Румуније.

Српска власт је преузела пошту, пореско здањеи друге важне установе. Успостављање нове власти, као и

функционисање свакодневног живота у Банату, наилазило је на отпор несловенског живља, пре свих Мађара. Највеће тешкоће биле су у организовању судства и у области школства. Опаност за српску власт долазила је од вођства Банатског народног већа, који се залагао за издвајање Баната из састава Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и укључивање у састав Мађарске. Народна управа сменила је вођство Банатске Републике. Темишварски Банат је и даље остао под ингеренцијом Народне управе и српске војске.

Група српских интелектуалаца упутила је **Петицију** генералном секретару Мировне конференције захтевајући да се Чаково, родно место Доситеја Обрадовића припоји Краљевини СХС.

Румуни су износили разлоге који се темеље на етничким, историјским, економским и стратешким аргументима. За разлику од румунске делегације, која је позивајући се на Лондонски протокол, захтевала читав Банат, до Тисе, југословенска делегација на Мировној конференцији, је заступала став да Банат треба поделити између Краљевине СХС и Румуније. Територијална комисија није прихватила ни југословенске, нити румунске захтеве за разграничење у Банату. Велике силе су се определиле за компромисно решење-поделу Баната.

Одлукама у Паризу, Темишвар са већим делом Баната припао је Румунији. Српска војска и администрација напуштају Темишварски Банат. Румунска војска улази у Темишвар **3. августа 1919.** године.

Касније су учињене још неке мање корекције границе Краљевства СХС према Румунији.

Улазак румунске војске у Темишвару

Питања и задаци

1. Наведи чланове српског Народног већа из Темишвара.
2. Попуни следећу табелу са подацима о Народним скупштинама.

Место одвијања	Датум	Одлуке
Нови Сад		
Алба-Јулија		

3. Који су били захтеви српске и румунске делегације на мировној конференцији у Паризу?

4. Истражи порекло назива „Трг Уједињења“ за Стари трг у Темишвару.

5. Погледај мапу и назначи насеља која су обухваћена у корекцији граница између Румуније и Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца ?

3. Срби из Краљевине Румуније у међуратном периоду

Одлуком Париске мировне конференције, део српског народа нашао се у оквиру граница Румуније. Односи између две суседне земље у међуратном периоду били су срдачни и пријатељски. Румунска власт је Србима као и осталим мањинама признала права каква су имали у Угарској, пре свега у домену школства и у црквеном животу. Закључивањем **конвенције** (споразума) између Румуније и Југославије **1933.** године, долази до побољшања положаја српске мањине, што се огледало у регулисању статуса школства, културних установа и на плану политичког организовања.

Покретач иницијативе за оснивање српске политичке странке био је епархијски викар **Стефан Николић**. На великом народном збору, **13. маја 1934.** године у Темешвару, у Фабрици, одобрен је програм и изабрано руководство **Земаљске српске народне странке у Румунији**. За председника је изабран **Михајло Ђирић**, адвокат из Варјаша а за главног тајника **Спасоје Николић**. **Темешварски весник** постао је гласило Земаљске српске народне странке.

Главни циљеви партије били су неговање српског духа, политичко, културно, друштвено и економско унапређење српског народа у Румунији. Странка је имала задатак да организује културне састанке, корисна предавања и забаве, да подиже српске читаонице, певачка друштва, друштва за физичко вежбање, да потпомаже издавање књига и листова, да међу омладином шири љубав, науку и рад у корист српског рода. У активности партије укључиле су се и сеоске средине, па се после оснивачке скупштине приступило организовању подружница по насељима. Странка је успела да организује читаоницу са око 1.500 књига, које су представљале поклон града Београда. Такође обележила је и 700 година од смрти Светог Саве. Руководство странке имало је приступ код највиших румунских и југословенских званичника ради решавања проблема српске националне мањине у Румунији.

Након увођења краљевске диктатуре, **10. фебруара 1938.** године, странка је била распуштена заједно са осталим политичким партијама у Румунији.

Питања и задаци

1. Погледај слику са одломком Конвенције о школству и изради задатке:

а. Наведи предмете и број часова предвиђени Конвенцијом.

б. Назначи националне мањине које се помињу у Конвенцији.

в. Који је био задатак влада у питању школства, сходно члану б.

2. Који су били главни циљеви и задаци Земаљске српске народне странке у Румунији ?

3. Погледај табелу и назначи националности из међуратног Темишвара. Истражи садашње стање становништва.

Naționalitatea declarată	Numărul persoanelor
Germană	27.807
Maghiară	27.652
Română	24.217
Evreiască	7.171
Sărbă, croată sau slovenă	2.156
Rusă	700
Cehă sau slovacă	597
Țigănească	337
Bulgară	257
Poloneză	101
Turcă	67
Ruteană sau ucraineană	53
Albaneză	10
Armeană	10
Huțană	7
Grecească	8
Tătară	2
Alta	179
Nedeclarată	249
Total	91.580

**Националне мањине у Темишвару
(1930.)**

4. Назначи разлог укидања странке.

Члан 1.

Српско-хрватске мањинске основне школе румунског Баната, као и румунске мањинске основне школе југословенског Баната биће јавне државне школе, саображене школским законима и правилницима који су на снази у Краљевини Румунији, односно у Краљевини Југославији.

Члана 2

У српско-хрватским мањинским основним школама румунског Баната и румунском мањинским основним школама југословенског Баната наставни језик биће српско-хрватски односно румунски језик.

Почев од треће године предаваће се румунски језик односно српско-хрватски језик као наставни предмет 6 часова недељно и 3 часа недељно употребиће се, сем тога, за наставу, на румунском језику, односно на српско-хрватском језику румунске односно југословенске историје и географије.

Члан 6

Обе владе постараће се да спреме довољан број квалификованих учитеља чији ће матерњи језик бити српско-хрватски језик односно румунски језик, за наставу у српско-хрватским мањинским основним школама румунског Баната, односно за наставу у румунским мањинским основним школама југословенског Баната.

**Члан 1., 2. и 6. из Конвенције о
школству
(Темишварски весник, год. I, бр. 5)**

4. Срби у Другом светском рату (1941.-1945. год.)

Бомбардовање Београда

Други светски рат, који је избио **1. септембра 1939.** године, захватио је велики део Европе и света. Нацистичка Немачка је **6. априла 1941.** године, без објаве рата, напала Југославију, која је капитулирала **17. априла 1941.** године. Суседним земљама, којима су владали фашистички режими, припао је део Југославије. Изузетак је била Румунија, која није учествовала у комадању југославенске државе..

Велики део поражене југословенске војске био је заробљен од стране агресора и одвођен у логоре. Другом половином априла 1941. године, појавиле су се колоне југословенских заробљеника, које су пролазиле кроз румунска и српска села Баната у правцу логора за ратне заробљенике у **Шагу**. Тако се у Темишвару нашло око 10.000 југословенских заробљеника војника и официра. На иницијативу Темишварске епархије Српске православне цркве, посредством свештеника, учитеља, професора и ученика гимназије, српски народ у Румунији се одазвао позиву објављеном у **Темишварском веснику**. У кратком року прикупљене су знатне количине хране и лекова за заробљенике. Несебичну помоћ пружали су и Румуни упркос упозорењима стражара.

Након напада Немачке на Совјетски Савез, **22. јуна 1941.** године, српски народ се дигао на устанак. У Банату је у лето 1941. деловало **15 партизанских одреда**. Румунија се као савезник Немачке, укључила у поход на Совјетски Савез. Међу мобилисанима нашли су

се и Срби, који су били сазвани за фронт да проливају крв, на страниј територији, у биткама код **Москве, Одесе, Стаљинграда** или **Кавказа**. Скоро свако српско село, из румунског Баната, приложило је људске жртве на руском фронту. О томе сведоче спомен-плоче на нашим српским православним црквама.

Стаљинградска битка

Затвор у Ајуду

Многи од њих су дезертирала и као војни бегунци скривали по атарима темишварског Баната. Народ је крио војне бегунце, за којима су трагали румунски жандарми. Жандармерија се домогла знатног броја војних бегунаца, и пребацивала их у затворе у **Темишвару, Лугожу, Оршови, Ајуду, Жилави** и у другим местима. Нажалост, и међу Србима у румунском Банату

било је и ратних профитера, који су стекли богатство али тиме изгубили углед у друштву.

Мештани пограничних насеља, у више махова, прихватили су борце партизанских одреда, који су се склањали изред фашистичких потера. С друге стране, добровољци и војни бегунци из Румуније су се пребацивали у Југославију и тамо се укључивали у партизанске одреде и учествовали у борбама за ослобођење. И у румунском Банату се стварају,

Милорад Вујин и Радивој Малимарков из Румуније у партизанске одреде

антифашистичке организације са циљем да окупе и усмере Србе у борбу против окупатора. На челу **Антифашистичког покрета** за румунски Банат налазио се **Милош Тодоров**, лекар из Дињаша. Организовао је одлазак бораца са подручја средњег Баната у партизанске јединице у Срем и Босну.

Народнолободилачки покрет међу Србима у Румунији водио се и у Дунавској Клисури и Пољадији. Организатор покрета у овој области био је **Жарко Деспотовић Јакобински**. Срби из румунског Баната, њих око хиљаду, борили су се у саставу југословенске армије све до краја рата. Стотину њих је оставило животе на ратиштима Југославије.

Спомен медаља Југославије за Светозара Пејанова из Румуније

Питања и задаци

1. Представи напоре српског становништва из Темишвара за помоћ југословенским заробљеницима.
2. На којим ратиштима су учествовали Срби из Румуније ?
3. Назначи логоре за војне бегунце из Румуније.
4. Који су били вође Антифашистичког покрета Срба из румунског Баната?
5. Прочитај текст и изради задатке:

„Ми, народни партизани Југославије, прихватили смо се оружја за немилосрдну борбу против крволочних непријатеља који поробише нашу земљу и истребљују наше народе. У име слободе и правде нашег народа заклињемо се да ћемо дисциплиновано, упорно и неустрашиво, не штедећи своје крви и животе, водити борбу до потпуног уништења фашистичког освајача и свих народних издајника“ (wikipedia)

а. Назначи разлог „прихватања оружја“.

б. Представи, на основу текста, начин на који ће се водити борба партизана против освајача.

в. Истражи више информација о партизанском покрету (оснивање, наоружање, начин борбе, личности и др.)

Српски партизани из Румуније

СИНТЕЗА

- Повод да Аустро-Угарска званично објави рат Србији био је атентат у Сарајеву, на Видовдан, 28. јуна 1914. године;
- Аустро-Угарска је објавила рат Србији, 28. јула 1914. – почетак Првог светског рата;
- Победносне битке Срба 1914. године: Цер, Колубара;
- Главне српске војне личности током Првог светског рата: ген. Радомир Путник, ген. Степа Степановић, ген. Живојин Мишић;
- Срби са простора Аустро-Угарске су депортовани у логорима, попут оног из Арадске тврђаве;
- Након нових напада противника, српска војска се повлачи преко Косова, Црне Горе и Албаније до острва Крф (1915-1916);
- Српска војска учествује на солунском фронту (1916-1918), где су учествовале и дивизије српских добровољаца; након пробоја солунског фронта следило је ослобођење српских територија;
- У Банату је успостављена српска власт (новембар 1918 – јул 1919);
- На мировној конференцији у Паризу је одлучена подела Баната;
- У међуратном периоду потписана је Конвенција између Краљевине Румуније и Краљевине Југославије о положају мањина;
- У Темишвару се основала Земаљска српска народна странка у Румунији (1934); гласило странке био је „Темишварски весник“;
- У Другом светском рату, Срби из Румуније су учествовали у биткама на источном фронту, а касније организовали су партизанске антифашистичке одреде или су се прикључили партизанима из Југославије.

ЕВАЛУАЦИЈА

I. Заокружи слово испред тачног одговора:

1. Први светски рат је почео:

А. 28. јуна 1914. Б. 28. јула 1914. В. 15. септембра 1918. Г. 11. новембра 1918.

2. Врховни командант српске војске у току Првог светског рата био је:

А. Радомир Путник Б. Степа Степановић В. Живојин Мишић Г. Оскар Поћорек

3. На мировној конференцији у Паризу одлука о Банату била је да:

А. припада Србији Б. буде подељен В. припада Румунији Г. припада Мађарској

4. Гласило Земаљске српске народне странке у Румунији било је:

А. Правда Б. Банатске новине В. Наша реч Г. Темишварски весник

II. Споји догађаје из колоне А са одговарајућим годинама из колоне Б:

А	Б
1. Пробој солунског фронта	а. 1914
2. Битка на Кајмакчалану	б. 1915
3. Почетак повлачења на Крф	в. 1916
4. Колубарска битка	г. 1918

III. Ако сматраш да је тврдња тачна заокружите ДА, а ако је нетачна НЕ.

1. Српски добровољци су учествовали на ратиштима у Добруци. ДА НЕ

2. Румунска војска је ушла у Темишвар у новембру 1918. ДА НЕ

3. Председник Земаљске српске народне странке био је Милош Тодоров. ДА НЕ

4. Поједини Срби из румунског Баната су се придружили партизанима. ДА НЕ

IV. Састави реченице са следећим појмовима: **солунски фронт, логор, конвенција, антифашистички покрет.**

V. Представи у 5 редова оснивање и активност Земаљске српске народне странке.

IV. СРБИ У РУМУНИЈИ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XX ВЕКА

1. Срби у време румунског комунизма (1945-1989)

Политичко организовање Срба

Румунија је, од **23. августа 1944.** године, прешла на страну савезника и укључила се у антифашистичку борбу. Улазак **Црвене армије** на територији Румуније, условило је и почетак успостављења **комунистичког режима** у Румунији. У **марту 1945.**, створена је прва комунистичка влада под управом **др. Петру Грозе**, у којој се није налазио ниједан члан дотадашњих чувених партија. Изборе из **1946.** године, комунисти су фалсификовали, а следеће године, либерална и сељачка партија нестају са политичке сцене. У **децембру 1947.** године, под притиском комунистичких власти, краљ Михај је абдицирао и Румунија је постала **република**. На овај начин је успостављен комунистички режим у Румунији.

Правда, гласник САФ-а

У данима уочи ослобођења Румуније, оснива се **Словенски антифашистички фронт (САФ)** у који су укључени, осим Срба и Хрвати, Чеси, Словаци, Бугари, са циљем „да уједини све словенске народности у Румунији у борби против фашизма“. САФ је, у **септембру 1944.**, покренуо

и свој лист, **Правда** и приступио је **Фронту демократских партија Румуније**. У оквиру САФ-а је основан и **САФ омладине**, са седиштем у Темишвару и са листом **Омладинска правда**. Такође је основан и **Антифашистички фронт жена**.

**Милош
Тодоров**

У Темишвару, **30. септембра 1945.** године, САФ је реорганизован и трансформиран у **Савез словенских културно-демократских удружења Румуније (ССКДУР)**. За председника је изабран **Бора Поповић**, а за првог секретара **Милош Тодоров**. Лист ССКДУР-а била је Правда. Циљеви ССКДУР били су: окупљање Словена у Румунији у јединствену културну заједницу, неговање словенске културе путем скупова, културно-уметничким приредби, предавања, штампе. ССКДУР је учествовао на изборима из 1946., у саставу **Демократског блока**. Кандидат ССКДУР-а био је Милош Тодоров, који је постао и први посланик из редова Срба у Парламенту Румуније. ССКДУР је деловао до **1953.** године, јер су комунистичке власти сматрале да престаје потреба за постојање организација националних мањина, па их је укинула.

Питања и задаци

1. Назначи услове успостављења комунистичког режима у Румунији.

2. На основу статуса ССКДУР-а наведи:

- а. Предвиђања о сарадњи ССКДУР-а;
- б. Предвиђања о Извршном одбору;
- в. Предвиђања о чланству ССКДУР-а.

3. Који су били чланови руководства

Део руководства ССКДУР-а

4. На основу информација из лекције и са слике, наведи главне активности ССКДУР.

Чл. 5. ССКДУР ће одржавати најприсније везе са осталим културнодемократским организацијама.

Чл. 6. Савез ће своје чланство упућивати на сарадњу са свим прогресивним снагама.

Чл. 14. У Извршном одбору ССКДУР налазе се представници свих словенских народа из Румуније, који у исто време представљају своје националне секције.

Чл. У Извршни одбор морају бити заступљени делегати старијих, жена и омладине.

Чл. 25. Може постати члан ССКДУР-а сваки поштен Словен који се није огрешио о свој народ и усваја програм ССКДУР-а.

Чл. Чланство у ССКДУР-у губи се онда када се члан огреши о свој народ или организацију.

Из статуса ССКДУР-а

Тамбурашки оркестар ССКДУР-а
на летњој сцени

„Титоисти“

Тито и Стаљин

Делегати 5. Конгреса КПЈ гласају за давање подршке руководству

Након завршетка рата, оснива се 1947. године, **Информациони биро** (Инфобиро или ИБ), који је окупљао комунистичке партије из Мађарске, Румуније, Пољске, Југославије, СССР, Италије и Француске. Задатак ИБ био је да усклади сарадњу комунистичких партија у борби против империализма и да брани социјализам. **Стаљин**, вођа СССР-а, је желео да, посредством ИБ, оствари своју превласт над комунистичким партијама и социјалистичким земљама.

Југославија и њен вођа, **Јосип Броз Тито**, која је крајем рата, имала добре односе са СССР, супротставила се таквој политици Стаљина. Стаљин и други руководиоци комунистичких партија су оптуживали

Комунистичку Партију Југославије (КПЈ) због њеног непријатељства према СССР. У Букурешту је одржан сасатнак ИБ, на којем представници КПЈ су изостајали. Усвојена је **Резолуција ИБ, 28. јуна 1948**, којом је осуђено руководство КПЈ за напуштање марксизма, враћање капитализму, непријатељство према СССР и осталим социјалистичким земљама. Источно-европске земље су прекинуле све односе са Југославијом.

Резолуција ИБје имала тешке последице и за Србе из Румуније. И ако на седници ССКДУР-а, 3. јула 1948, руководство је прихватило Резолуцију ИБ, део чланова руководства, међу којима Милош Тодоров и Божидар Станојевић, су написали текст против Резолуције и послали га на потпис осталим члановима руководства. Текст је стигао до органа

Procesul unui grup de spioni și trădători, agenți ai clictii fasciste a lui Tito

Marți 1 August incepe la Tribunalul Militar București procesul unui grup de spioni și trădători în slujba serviciului de spionaj ai clictii fasciste titoiste dela Belgrad.

Acuzații sunt:
Milos Todoroff
Bosco Lalic
Medici Nicola
Adamov Milorad

Bassler Juro
Petrov Jiva
Stanoevici Bojidar
Peioevici Angelco
Silin Miladin
Radoslavovici Svetomir
Milutinovici Nicola

Medici Vidosa.
Acuzații s'au făcut vinovați de cto de înaltă trădare și de spionaj împotriva Republicii Populare Române.

Процес „титоиста“ у „Скантеја“ („Scântea“)

Видосава Недић

румунске безбедности и цело руководство је приведено на саслушање. У августу 1948. године, већи део руководства ССКДУР-а је смењен па је нови извршни одбор прихватио Резолуцију ИБ.

У другој половини 1949. године, у Букурешту, је отпочео процес „шпијуна и издајника“, а 1950 су изречене и пресуде: **Видосава Недић** и **Никола Милутиновић** су осуђени на смртну казну; **Милош Тодоров**, **Бошко Лацић** и **Божидар Станојевић** су осуђени на доживотну робију; **Миладин Силин**, **Анђелко Пејовић** и **Милорад Адамов** су осуђени на 25 година робије. Смртне казне су преиначене у временске, а временске су смањене.

Мирјана Бугарски

Румунске власти су се усмериле и на српске наставнике, свештенике и ђаке. Протерани су југословенски наставници из српске гимназије, а страдали су и наставници српске националности. Директор гимназије, **Мирјана Бугарски**, је проглашена за „класног непријатеља и одузета јој функција, а затим избачена из гимназије. Страдали су и српски ученици, који су цепали пропагандне материјале против Југославије.

Српско православно свештенство је прогоњено и хапшено, на пример, прота Милан Николић, из Кетфелеа, је био осуђен на 10 година робије.

Страдања такозваних „**титоиста**“ представља један од најтужнијих догађаја у историји Срба из Румуније.

„Скантеја“ о процесу „титоиста“

Питања и задаци

1. Представи међународни контекст усвајања Резолуције Инфобиро-а.
2. Прочитај, пажљиво, текст и изради задатке:

„Под окупацијом Црвене армије и са режимом који је она успоставила, Румунија се придружила совјетском табору, исто као и остале комунистичке државе, откривајући титоистичку „јерес“... Познато је да је резолуција Информативне канцеларије комунистичке и радничке партије, названа „Југословенска комунистичка партија у рукама издајника и шпијуна“, усвојена на основу извештаја који је представио Георгиу-Деж. У наредним годинама, Румунија је прихватила многе југословенске емигранте, постајући база за антититоистичку пропаганду преко радија, а српско становништво у пограничним областима такође је патило од прогона.“ (превод из Mircea Rusnac – Procesul intentat liderilor sârbi „titoiști” (1950) și implicațiile sale)

- a. Образложи став Румуније према резолуцији.
- б. Наведи начин на који Румунија је постала „база за антититоистичку пропаганду“.
- в. Које су биле последице резолуције за Србе из Румуније?

3. На основу информација из лекције и наслова новине „Скантеја“, назначи назив који су добили чланови ССКДУР-а који су одбили резолуцију.

4. Препиши табелу у свесци и попуни је са именима осуђени „титоиста“ и са пресудама

Име и презиме „титоиста“	Пресуде
Видосава Недић	смртна казна
Никола Милутиновић	...

Колективизација

„Бараганци“

Други значајан догађај у страдању Срба са ових простора у периоду комунизма, су депортације из Баната у Бараган. Да би разумели феномен депортирања у Бараган, морамо напоменути догађаје које су их претходили и проузроковали.

Румунија је ушла у сферу утицаја СССР и Стаљина, још од 1944. године. У Румунији је успостављен комунистички режим по совјетском узору, који је предвиђао и национализацију свих грана привреде, међу којима и земљорадњу. Да би извршили **коллективизацију** пољопривреде, било је потребно елиминисати „капиталистичке елементе на селу“, то јест најугледније и најимућније сељаке, названи „**кулаци**“. Процес коллективизације пољопривреде отпочиње, званично, од 1949. године.

Резолуција ИБ, из 1948, довела је до укидања односа између Румуније и Југославије. Да би спречила ширење титоизма, румунска власт је решила да уз границу са Југославијом, од Старе Бебе (жупанија Тамиш) до Груја (жупанија Мехединц), у ширини од 25 км. створи један „појас“ којег би очистила од „опасних елемената за политику Партије“.

Такође, румунска власт је одлучила да треба населити богату и пространу Бараганску низију, са југо-истока Румуније, са вредним сељацима.

Напуштање села из Баната

У првој половини 1951 године узете су више одлука румунске владе о организовању депортације. Одређени су и војни ефективни румунске безбедности, милиције, граничара који да изведу операцију под управом комисије на челу са Александром Драгићем, министром унутрашњих послова.

Операција је отпочела у ноћи **18/19. јуна**

Депортације у Бараган

1951, на Духове, када је преко **40000** људи, свих националности (Румуни, Срби, Немци, Бугари, и др.) из 203 насеља депортовано у Бараган. Међу њима било је око **2200 Срба** из **42 места** из Баната.

Припадници војске и милиције подигли су људе из својих кућа, дали су

им око 2-3 сата да се припреме, затим су их одвели до најближих железничких станица и укрцали у теретне возове. Након неколико дана путовања, стигли су у Бараган, где су били разбацани по пољима, на одређеним местима, где ће основати **18 нових насеља**. У веома тешким условима, банаћани су изградили земунице и колибе, а касније и мале куће. Радили су у пољопривредним задругама око насеља, пошто им је кретање било ограничено на 15 км. Покушали су, да у тешким условима, нормализују живот.

У овим условима „бараганци“ су живели до **децембра 1955. године**, када им је саопштено да се могу вратити својим местима из Баната. Али доживели су разочарење по повратку у својим селима. Куће су им биле или разрушене, или су постале седишта задруге, школе, забавишта. Такође, према њима лоше су се понашале и месне комунистичке власти али и неки од суседа. Постепено су се укључивали у свакодневни живот.

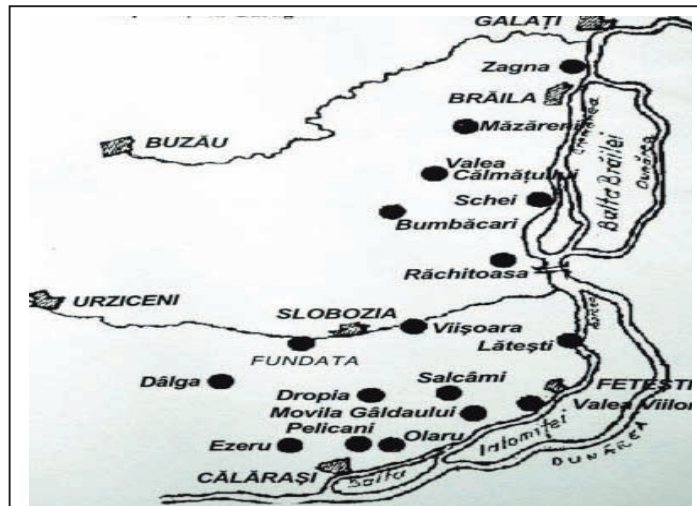

Живот у Барагану

Сељаци, који нису депортовани, морали су да се укључе у месним задругама, да предају своју земљу у „колективима“. Било је и Срба – комуниста, који су вршили колективизацију по Банату. Велики број српских сељака је напустио сеоску средину и усмерио се ка градовима, где се запошљавају као радници у фабрикама.

Питања и задаци

1. Истражи више података о томе шта подразумева процес колективизације.
2. Наведи узроке депортирања у Бараган.
3. Погледај мапу и назначи насеља основана у Барагану.

Насеља у Барагану

4. Погледај слику „Живот у Барагану“ из лекције и упореди је са следећом сликом. Шта примећујеш? Има ли разлика у начину живота? Зашто?

5. Пронађи рођаке или познанике који су били депортовани у Барагану. Састави, са разредним колегом и наставником, неколико питања које се односе на депортирање и живот у Барагану. Направи интервју са изабраном особом. Представи закључке интервјуа.

Живот у Барагану

6. Пронађи код рођака слике о депортацијама у Бараган и, са колегама, организуј изложбу.

Грб Савеза Срба у Румунији

2. Срби у Румунији после револуције из 1989.

По првом попису становништва у демократској Румунији из **1992. године**, у Румунији је живело око **29000 Срба**, да би на следећем попису (**2002**) број Срба опао на **22000**. На задњем попису из **2011. године**, око **18500** људи се изјаснило да су Срби.

У време децембарске револуције из **1989. године**, група Срба интелектуалаца имала је иницијативу оснивања једне српске демократске друштвене организације. У Владичанском двору је организован конститутивни састанак **Демократског Фронта Срба и Хрвата у Румунији** и усвојен је **Проглас**. Затим су предузете организационе мере у припреми оснивачког скупа Савеза. На скупу припадника српске народности, **29. децембра 1989.**, основан је **Демократски Савез Срба у Румунији**, чији је циљ био очување националног идентитета и изабрано је привремено руководство. У Темишвару, у Дому новинара, **19. Фебруара 1990.**, одржан је скуп представника Срба и Хрвата (око 200 људи) који је изабрао руководеће тело ДСС у Румунији. Тада је одобрен и **Статут ДСС** у Румунији и усвојен је и програм-платформа Савеза. Од 1992. године, Хрвати напуштају ДССР и оснивају своју организацију. На скупштини из **1997.** је одлучено да се назив промени у **Савез Срба у Румунији**.

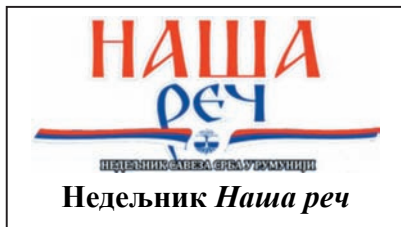
Председници Савеза Срба у Румунији од 1989 до данас били су: Миленко Лукин, Борислав Крстић, Драган Жупунски, Светозар Живанов,

Президијум на изборном скупу Савеза

Дани српске културе у

Душан Попов, Славомир Гвозденовић, Огњан Крстић. За посланике из редова Савеза у Парламенту Румуније били су изабарани: Миленко Лукин, Славомир Гвозденовић, Душан Попов, Славољуб Аднађ.

Током три деценија, од оснивања па до данас, Савез Срба у Румунији је организовао значајне културно-уметничке, научне, спортске манифестације, које су постале, већ традиционалне: Прослава Св. Саве, Маратон српског фолклора, Фестивал хорова, Дечији пријатељски сусрети, прослава Видовдана, Дани Преображеља, Дани српске културе, и др.

Издаје се недељник **Наша реч**, књижевни часопис **Књижевни живот**, **Банатски алманах** и **Темišварски весник**. Од 1994. године постоји и издаваштво ССР који штампа књиге српских писаца, историчара, научника из Румуније али и преводе разних писаних дела.

Значајна институција за Србе у Румунији је и **Темišварска српска Епархија**, којој припадају **52 парохјске цркве** и **5 манастирске цркве** са простора Румуније. Темišварска епархија се налази у надлежности будимског владике **Њ.П. Лукијана**.

У Темišвару постоји и **Гимназија Доситеј Обрадовић**, са предавањем на српском језику, која носи име највећег српског просветитеља. На **Западном Универзитету у Темišвару**, постоји одељење за српски језик на Факултету филологије.

Српска заједница у Румунији има могућност да прати **емисију на српском језику** на **Телевизији Темišвар**, Румунског Јавног Сервиса, а свакодневно може се слушати једночасовна **емисија на српском језику** на **Радио Темišвару**.

Гимназија "Доситеј Обрадовић" Темišвар

Питања и задаци

1. Упореди следеће статистичке податке о Србима у Румунији и Темишвару. Шта примећујеш? Који су узроци промена?

Година	Срби у Румунији	Срби у Темишвару
1992	29080	7748
2002	22561	6271
2011	18076	4843

2. Назначи називе под којима је деловао Савез Срба од децембра 1989. до данас.

3. Упиши у табели имена председника Савеза Срба у Румунији и посланика из редова Савеза од 1989. до данас.

Председници	Посланици

4. Упореди активности и манифестације **Савеза Срба у Румунији** са активностима **Земаљске српске народне странке у Румунији** и **Савеза словенских културно-демократских удружења Румуније (ССКДУР)**.

5. Наведи најзначајније установе Срба из Темишвара.

6. Препознај на сликама манифестације на којима је могуће да си и учествовао.

СИНТЕЗА

- У Темишвару, 30. септембра 1945. године, основан је Савез словенских културно-демократских удружења Румуније (ССКДУР); лист ССКДУР-а била је Правда;
- Циљеви ССКДУР били су: окупљање Словена из Румуније у јединствену културну заједницу, неговање словенске културе путем скупова, културно-уметничким приредби, предавања, штампе;
- Усвојена је Резолуција Инфобироа (1948), којом је осуђено руководство КПЈ; део чланова руководства ССКДУР-а, међу којима Милош Тодоров и Божидар Станојевић, су написали текст против Резолуције; у другој половини 1949. године, у Букурешту, је отпочео процес „титоиста“;
- Други значајан догађај у страдању Срба са ових простора у периоду комунизма, су депортације из Баната у Бараган, спроведене у контексту резолуције ИБ-а и колективизације; операција депортације је отпочела у ноћи 18/19. јуна 1951, на Духове, када је преко 40000 људи, свих националности (Румуни, Срби, Немци, Бугари, и др.) из 203 насеља депортовано у Барагану; међу њима било је око 2200 Срба из 42 места из Баната; У Барагану, основана су 18 нових насеља, у којима се живело у веома тешким условима до децембра 1955. године, када им је дозвољен повратак;
- У току децембарске револуције из 1989. године, оснива се Савез Срба у Румунији;
- Од оснивања, Савез Срба у Румунији је организовао значајне културно-уметничке, научне, спортске и друге врсте манифестација;
- Друге значајне институције Срба у Румунији су: Темишварска Епархија, Гимназија Доситеј Обрадовић, одељење за српски језик на Западном Универзитету;
- Српски медији у Темишвару: Наша реч, Темишварски весник, емисије на српском језику на радију и телевизији.

ЕВАЛУАЦИЈА

I. Заокружи слово испред тачног одговора:

1. Гласило ССКДУР-а било је:

А. Правда Б. Банатске новине В. Наша реч Г. Темишварски весник

2. Резолуција ИБ је усвојена:

А. 1945 Б. 1948 В. 1951 Г. 1989

3. Срби из Баната, 1951. године, су депортовани у:

А. Молдавији Б. Трансилванији В. Марамурешу Г. Барагану

4. Број Срба у Румунији, 2011. године је био од

А. око 5000 Б. око 7500 В. око 18500 Г. око 30000

II. Споји догађаје из колоне А са одговарајућим годинама из колоне Б:

А	Б
1. Оснивање Савеза Срба у Румунији	а. 1945
2. Почетак процеса „титоиста“	б. 1949
3. Оснивање ССКДУР-а	в. 1951
4. Депортације Срба из Баната	г. 1989

III. Ако сматраш да је тврдња тачна заокружите ДА, а ако је нетачна НЕ.

1. Један од циљева ССКДУР-а био је неговање словенске културе. ДА НЕ

2. Чланови рукодства ССКДУР-а су названи „шпијуни и издајници“. ДА НЕ

3. Депортација Срба из Баната је отпочела на Спасовдан. 1955.године.ДА НЕ

4. *Дани српске културе* је једна од најзначајнијих манифестација ССР. ДА НЕ

IV. Састави реченице са следећим појмовима: **резолуција Инфобиро-а, титоисти, Бараган, Наша реч.**

V. Представи у 10 редова политичко организовање Срба из Румуније у другој половини XX века.

V. КУЛТУРА И ШКОЛСТВО СРБА У XIX-XX ВЕКУ

1. Великани српске писане речи

На тлу данашње Румуније родили су се и стварали многи великани српске писане речи, који су иза себе оставили дела од великог значаја за српску књижевност и културу у целини.

Почетком XVIII века истакао се гроф **Ђорђе Бранковић**, рођен у Јенопољу. Поред живе политичке активности, он је аутор капиталног дела Славеносербске хронике, са којим почиње ново раздобље српске историографије. У овом делу, он описује борбу српског народа за очување сопственог идентитета.

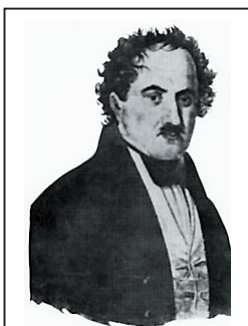
**Гроф Ђорђе
Бранковић**

Половином XVIII века, у Чакову се родио великан српске културе, народни просветитељ, најзначајнија личност српског рационализма, **Доситеј Обрадовић**. Његова дела представљају темељ новијој српској књижевности и снажно доприносе буђењу модерне националне свести код свих Срба.

Вук Караџић

Вук Стефановић Караџић, велики српски просветни културни реформатор, више пута је боравио по румунским земљама и сакупио је румунске народне песме, које је у Бечу предао Георге Асакију. Вук Караџић је једно време боравио у Темишвару, у породици Димитрија Тирола, са којим је и сарађивао.

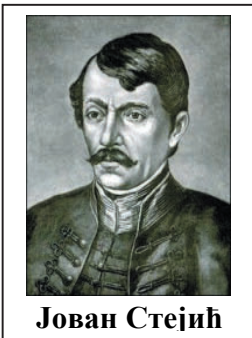

**Димитрије П.
Тирол**

Димитрије П. Тирол, књижевник и историчар, рођен у Чакову, писањем је почео да се бави у Новинама сербским, а први монографски рад, Привестователна књижица, је објавио у Будиму (1818.). У Темишвару, под уредништвом Димитрија П. Тирола се појавио **Банатски алманах (1827.)**, а следеће године је основао Друштво љубитеља књижевства српског. Оснивач је и **Друштва читалишта фабричког 1851.** године. Он је покренуо и издавање **Темишварског календара. (1854.)**. Сарађивао је са Вуком Караџићем и подражавао га у реформи српског језика.

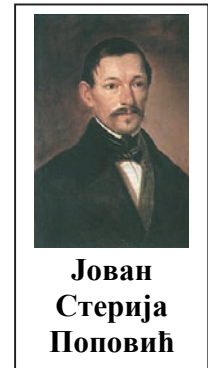
Павле Кенгелац, природњак и историчар је 1800.године постао старешина српског одељења клирикалне школе у Темишвару, а затим је рукоположен за архимандрита манастира Шенђурац. Најчувеније природњачко дело је Јестествословије.

Еустахија Арсић, прва српска списатељица, удала се у Араду за Саву Арсића, градоначелника. Била је члан Матице српске и сарадник Вука Караџића. Ангажовала се за васпитање женске омладине, а њихова породична кућа је постала седиште румунске препарандије из Арада.

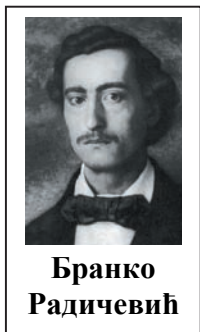

Јован Стејић, творац српске медицинске терминологије, просветни и културни радник, рођен је у Араду, где је похађао основну школу и отпочео гимназију. Био је један од оснивача **Друштва српске словесности** 1841.

године (претеча Српске академије наука) и члан Матице српске.

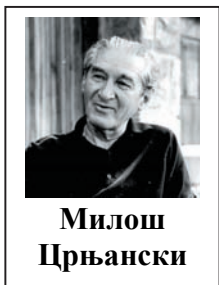

Јован Стерија Поповић, био је чувени српски књижевник, рођен у Вршцу. Више разреде гимназије завршио је у Темишвару, где је објавио прве писане радове. Јован Стерија Поповић је научио и румунски језик. Проучавао је речи српског порекла у румунском језику, нарочито називе места (топонимију).

Бранко Радичевић, истакнути представник српског романтизма, школовао се и у Темишвару, у Пијаристичкој гимназији. Био је први песник који је почео да пише на народном језику. Прву песму на српском језику,

Девојка на студенцу је написао у Темишвару. После Бранкове смрти, његов отац, Теодор Радичевић је објавио његове песме, такође у Темишвару 1862. године.

Милош Црњански, велики српски песник, приповедач, романсијер и драмски писац, живео је, школовао се и писао је у Темишвару. Део његовог стваралштва посветио је овом граду. Црњански је бележио лепе тренутке живота у Темишвару, који су му се дубоко урезали у сећања. У роману *Сеобе* описује Темишвар половине XVIII века.

Питања и задаци

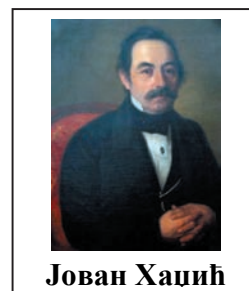
1. Назначи писце који су се школовали у Темишвару.
2. Истражи и испуни табелу са најважнијим књижевним делима наведених српских писаца.

Име и презиме књижевника	Књижевна дела
Јован Стерија Поповић	
Бранко Радичевић	
Милош Црњански	

3. Прочитај, пажљиво, текст и изради задатке:

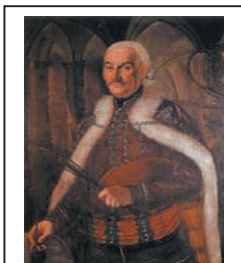
„Црква и њени највиши представници су предњачили међу Вуковим противницима. Карловачки митрополит Стефан Стратимировић, је већ после првих Вукових књига, дејствовао преко будимских власти да се онемогући штампање књига... Поред српске цркве, највећи Вуков противник је био Јован Хаџић, оснивач и председник Матице српске и један од најобразованијих Срба тог времена. Хаџић, који је у почетку био Вуков сарадник, али су се касније разишли по питањима језика, је 1837. почео полемику са Вуком Караџићем. У спису „Ситнице језикословне“, Хаџић је дао упутства за рад будућим граматичарима. Вук је потом написао свој „Одговор на ситнице језикословне“, у ком је замерио Хаџићу на слабом познавању народног језика и непринципијалности у писању. Вуков одговор је био оштар, па је Хаџић наставио полемику написавши неколико чланака и брошура.“(о Вуковој реформи, wikipedia)

- a. Наведи противнике Вукове реформе азбуке и језика.
- б. Која српска културна установа се појављује у тексту?
- в. Назначи начин на који се водила борба између Вука Караџића и Јована Хаџића. Шта је замерио Вук Караџић његовом противнику?

2. Личности српске уметности

Велики број сликара, резбара, калиграфа, архитекта са ових простора заузимају значајно место у историји српске уметности.

**Стефан
Тенецки**

Стефан Тенецки из Арада, био је најснажнија личност банатског сликарства у XVIII веку. Стефан Тенецки био је дворски сликар неколико арадских епископа и један од најугледнијих сликара Карловачке митрополије. Радио је иконе и иконостасе за велики број цркава: у Араду, манастиру Бездину, Пешти, Блажу, Руми, Ширији, Липови, Старом Бечеју и др. Израдио је први аутопортрет у новијој историји српског сликарства.

Теодор Илић Чешљар, један од водећих представника барока, сликарство је учио у Темишвару, Новом Саду и Бечу. Насликао је композицију Мучење Св. Варваре за католичку катедралу из Орадије. **Захарије Орфелин**, израдио је Светог Георгија са изгледом манастира Шенђурац. **Јаков Орфелин**, представник барока, радио је иконостас манастира Бездин и Гргетег, али и црква из Кикинде, Сремских Карловаца и др.

Арса Теодоровић је био представник класицистичког правца. Урадио је портрет Доситеју и ово дело представља први грађански портрет у српском сликарству. У Темишвару је отворио и сликарску школу.

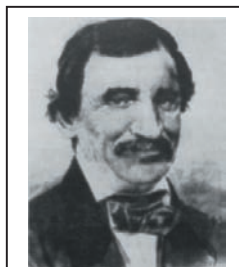
Константин Данил, из Лугожа, учио је сликарство у Темишвару. Израдио је иконостас Темишварске саборне цркве. Сликао је, углавном, портрете, међу којима ремек дело је портрет Павла Кенгелца.

**Константин
Данил**

Никола Алексић из Арада, радио је иконостасе у многим црквама: Арад, Темишвар-Мехали, Велики Семиклуш, Српски Семартон, Варјаш, Мали Бечкерек, Великом Семпетру, и др. Никола Алексић је био један од најплоднијих сликара XIX века.

Стеван Алексић, унук Николе Алексића, имао је запажено место у развоју српског сликарства у првим деценијама XX века. Сликао је у родном Араду, Темишвару, Чакову, Српском Семартону,

**Никола
Алексић**

Луговету, Новом Саду. Неговао је религијске и историјске теме, сликао је портрете српских племића.

Љубомир Александровић, ученик Николе Алексића, живео је и стварао у Темишвару. Урадио је иконе и иконостасе црва из Дињаша, Немета и Рудне.

У Араду, **браћа Јанић (Михајло и Иван)** отовирли су веома познату резбарску радионицу. Сарађивали су са Николом Алексићем. Радиле су на иконостас Саборне цркве у Темишвару, Темишвару-Мехали, Великом Семпетру, Српском Семартону, Варјашу, Малом Бечкереку, Саборном храму у Араду, у Текелијиној цркви у Араду и др.

Из Арада је и чувени архитекта **Милан Табаковић**, који је оставио снажан печат у родном граду али и у другим местима. По његовим плановима у Араду је подигнута, међу осталима, зграда српске православне општине, Миноритска црква у Араду. Породица Табаковић изнедрила је неколико значајних уметника: Ђорђе Табаковић (архитекта), Иван Табаковић (сликар).

Емилијан Јосимовић, пореклом из старе Молдаве, био је први српски урбаниста, први професор архитектуре у Србији, познат по изради првог урбанистичког плана Београда 1867. године.

Позоришни живот, такође представља огранак српске уметности и културе.

Прву позоришну представу на српском језику, у Темишвару 1793. године, организовао је **Јован Крестић**, учитељ у српској основној школи у Темишвару- Фабрици. Значајан помак у уметничким дOMETИМА позоришних представа у Темишвару и Араду начинио је **Јоаким Вујић**. Из Арада је био и оперски певач светског угледа **Стеван Дескашев**.

**Иконостас Српске
Саборне Цркве у
Темишвару**

**Милан
Табаковић**

**Емилијан
Јосимовић**

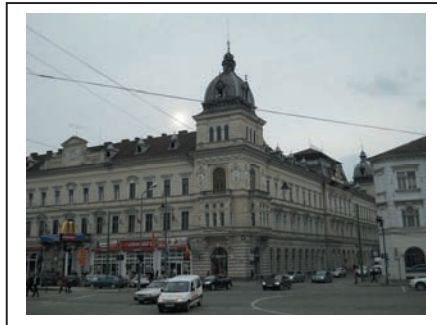
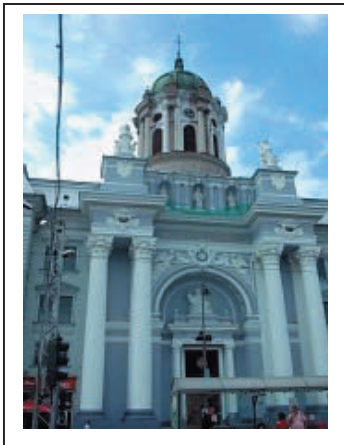
Јоаким Вујић

Питања и задаци

1. Наведи личности ликовне умтениости рођених у Араду.
2. Испуни табелу са сликарима и црквама чије иконостасе су осликали.

Име сликара	Црква
Стефан Тенецки	Манастир Бездин...
Константин Данил	...
Никола Алексић	
Стеван Алексић	
Љубомир Александровић	

3. Истражи и препознај са слика дела архитекте Милана Табаковића.

4. Пронађи више информације о техници резбарења и опиши је (материјал, начин обраде, алати и др.).

Доситеј Обрадовић

Доситеј Обрадовић

Доситеј Обрадовић је био српски просветитељ и реформатор револуционарног периода националног буђења и препорода.

Димитрије (Доситеј) Обрадовић је рођен по једном извору 1739-1740. године, а по другом - 1742. или 1743. године у **Чакову**, у српско-румунском месту у Тамишком Банату, тадашњој Хабсбуршкој монархији. Отац му се звао

Ђурађ, а по занимању био је ћурчија и трговац, а мајка Круна била је кћи Ранка Паункића из Српског Семартона.

Мајка Круна умире ускоро, око 1752. године, а мали Димитрије допадне једном тетку. Дете је учило основну школу у месној српској школи, у Чакову, и како се одликовало љубављу према књизи, старатељ науми да га спреми за попа, али ипак одведе га назад у **Темишвар**, код једног јорганције.

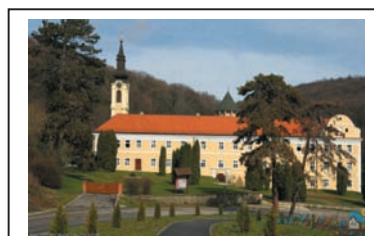

**Родна кућа Доситеја
Обрадовића, Чаково**

Али када се прва повољна прилика указала, стари верски занос се понова разбуктао и он је опет зажелио да оде у светитеље. Оставио је занат, родбину и завичај, и 31. јула 1757. године стигао је до фрушкогорског **манастира Хопова**. Хоповском игуману Теодору Милутиновићу допао се бистар дечко, који је већ лепо знао да чита, и узео га за свога ђака. Димитрије се посветио изучавању живота светаца. Овде, у Хопову, се замонашио, и добио је име **Доситеј**, а у **Карловцима**, је рукоположен за **ђакона**.

Он почиње да чита и грађанске књиге, самообразује се, учи латински језик, зажели више знања и праве науке. Калуђери му чине сметње, и Доситеј је ушао у сукоб са њима, а затим побеже из манастира.

Преко Славоније стиже у Загреб, где је приватно учио латински језик, и у пролеће 1761. године преко Лике, оде у северну Далмацију, где је радио као учитељ у српској школи у Книнском Пољу. Овде је научио и нешто италијанског језика. Када је уштедео колико је мислио да

Манастир Хоново

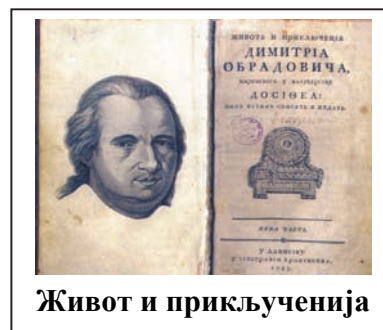

Писмо Харалампину

му је потребно, он је кренуо ка Светој гори. Остао је као учитељ у Боки Которској, где је рукоположен за свештеника. Вратио се опет у Далмацију, за учитеља у више насеља.

Као учитељ и домаћи васпитач, или као манастирски гост, обишао је скоро цео Балкан и Малу Азију, затим Италију, Немачку, Француску, Енглеску, Аустрију и Русију. Научио је грчки језик, књижевност и филозофију. Затим враћа се у Далмацију, у Задру и Трсту. Из Трста је отишао у Беч, где је провео пуних шест година у учењу немачког језика и културе.

Као учитељ језика одлази из Беча у Карловце и Молдавију. Уписао се на универзитету у Халеу да слуша филозофију. Филозофске студије наставља у Лајпцигу и ту почиње и сам да пише. У **Лајпцигу**, где је постојала штампарија, која је имала и ћирилска слова, Доситеј је штампао на српском народном језику „**Писмо Харалампину**“, „**Живот и прикљученија**“, „**Совјете здравог разума**“, „**Басне**“.

Живот и прикљученија

Путовао је још у Париз, Лондон и Русију, где је био позван за наставника једне војне школе.

Велика школа у Београду

Почетак првог српског устанка (1804.), под вођством Карађорђа га је затекао у Трсту. Он се од почетка ставља у службу српских устаника: прво је скупљао прилоге за њих, па је потом вршио разне поверљиве мисије између устаника и Русије и најзад коначно прелази у Србију. Одмах по доласку почео је радити на отварању **Велике школе** (садашњег Универзитета), а то је остварено године 1808. Убрзо је постао члан

Правителствујушћег совјета. Као најпросвећенији и најученији Србин свога времена, постао је **први српски министар просвете, 1811. године**, а затим организовао је школе, и био је Карађорђево лични секретар и саветник.

Умро је **1811. године у Београду** и сахрањен испред **Саборне цркве**.

Питања и задаци

1. Наведи Доситејева путовања, на основу информација из лекције и са мапе.

Доситејева путовања

2. Образложи тврдњу да је Доситеј Обрадовић први српски просветитељ, на основу стечених знања у VI разреду, о просветитељству.
3. Наведи најзначајнија Доситејева књижевна дела.
4. Објасни Доситејеву мисао „Књига, браћо моја, књига, а не звона и прапорци“.
5. Зашто сматраш да српска гимназија у Темишвару носи име „Доситеј Обрадовић“?

Сава Текелија

Сава Текелија

Сава Поповић Текелија је био први Србин доктор права, оснивач једне од највећих задужбина изван Србије - Текелијанума, председник Матице српске, племић, царски саветник, трговац, правник, филантроп и ктитор.

Сава Текелија је рођен **1761.** у **Араду**, где је ишао у српску основну школу, гимназију је учио у **Будиму**, права студирао у **Пешти**, дипломирао 1785. године, и већ следеће године (1786) докторирао и постао први Doctor juris не само „от Србаља него и от Маџара“, који нису били професори универзитета. Паралелно је учио више језика (француски, италијански и шпански).

Текелијина кућа у Араду

Радио је у више државних служби. Повлачи се у Арад, на своја имања, где је стекао велико наследство. Био је један од највећих српских **добротвора**. Део имовине, која се увећавала временом, издвајао је у просветне сврхе. Своју задужбину **Текелијанум**, Сава је основао у **Пешти 1838. године**, са циљем да се у њој школују сиромашни најбољи српски ђаци и студенти из свих крајева где су живели Срби.

Текелијанум у Пешти

Сава Текелија набавља штампарију за Матицу српску, покреће издавање књига, и потпомаже многе подухвате ове културне институције. Изабран је за **доживотног председника Матице српске** када је имао 77 година. Поклонио је своју личну библиотеку Матици српској. Пред сам крај живота, целокупну имовину: имање, куће и новац, Текелија завештава Матици српској.

Сава Текелија умро је **1842. године** у својој кући у Араду. Гроб му се налази у **цркви Св. Петра и Павла** у Араду, позната и као **Текелијина црква**.

Гроб Саве Текелије

Питања и задаци

1. Представи добротворну активност Саве Текелије.
2. Образложи зашто је Сава Текелија проглашен за „доживотног председника Матице српске“.
3. Прочитај, пажљиво, текст и изради задатке:

„Свестан свога богатства, образовања и угледа у високом друштву, Текелија је себе желео да види на челу ослобођене српске државе, а није му била туђа ни идеја о стварању југословенске заједнице, нити мисао да буде први човек уједињених Јужних Словена... Као присталица Доситеја Обрадовића, са којим се познавао и дописивао, рано је дошао до закључка да је образовање главни замајац покретања српског народа ка бољој будућности. И пре оснивања своје задужбине давао је знатне своте новца за школовање српске омладине и подизање интелигенције у своме народу. Остало је забележено да је био против Вукове језичке реформе и тврдокорно је заступао славеносрпски језик у науци и књижевности. Био је присталица идеје просвећеног апсолутизма и „њен последњи представник и поборник међу Србима“.

(wikipedia)

- a. Које су биле политичке тежње Саве Текелије?
- b. Представи став Саве Текелије према образовању.
- v. Представи став Саве Текелије према језичкој реформи.
- г. На основу стечених знања у VI разреду, наведи идеје просвећеног апсолутизма.

Сава Текелија

3. Матица српска

Матица српска је најстарија књижевна, културна и научна институција српског народа, основана у **Пешти, 1826. године**. Потреба националног просвећивања, као и издавања књига на српском језику, неговања наука, били су основни разлози за формирање Матице српске. Међу оснивачима ове установе било је и тројца Темишвараца: **Михаило Шевић, Радован Георгијевић, Јован Стојановић**. Први председник Матице српске је био **Јован Хаџић**.

Матица је преузела **Летопис**, научно-књижевни часопис, основан 1825. године, једна од најстаријих публикација такве врсте која се издаје и данас.

Временом Матица српска је постала општа српска културно-просветна установа, посвећена неговању националне културе. У оквиру Матице српске су основане **Библиотека (1837)** и **Музеј (1847)**.

Седиште Матице српске је било у Пешти до **1864. године**, када је пресељено у **Нови Сад**, у којем су постојале боље могућности за њен утицај на простору где живе Срби. Након пресељења из Пеште у Нови Сад, изразито се разгранавала Матичина просветитељска и издавачка делатност, штампа се значајна серија „Књиге за народ“, многе се стипендијске задужбине и легати, расписују књижевни конкурси, разгранавала издавачка делатност, а све јаче постаје и прожимање са културом у слободној Србији.

У Матици српској су објавили и **Јован Цвијић, Михаило Пупин, Милутин Миланковић**, и др.

Данас Матрица српска има преко 3000 сарадника, 9 научних часописа и више научних одељења (за књижевност и језик, друштвене науке, природне науке, ликовне уметности, сценске уметности и музику, и др.).

Многи дародавци Библиотеке и Музеја су били Срби из Баната и Кришане. Међу њима најзначајнији је био **Сава Текелија**, који је постао и њен доживотни председник. Затим Матици је помогао и **племић Јован Нако**, из Великог Семиклуша, **Јован Палик**, велики жупан Тамишке жупаније, и др.

**Летопис
Матице Српске**

**Матица Српска
у Новом Саду**

Питања и задаци

1. Назначи разлоге оснивања Матице српске.
2. На сликама се налазе чувене личности српске науке који су сарађивали са Матицом српском. Истражи више података о њиховој активности у научним областима.

Јован Цвијић

Милутин Миланковић

Михајло Пупин

3. Прочитај, пажљиво, текст и изради задатке:

„...овај часопис је, по замисли његовог покретача Георгија Магарашевића, постао централно место на којем су излагани резултати српског књижевног и научног стваралаштва. Уз то, Летопис се систематски бавио сазнањима која у средиште пажње стављају језик, књижевност, историју, религију, фолклор и културу не само српског народа него и целог словенског света... будући да су оснивачи сматрали да је њихов основни задатак „да се Књиге Србске рукописне на свет издају и распрострањавају, и то сад и отсад без престанка за свагда“. Тако су, на самом почетку Матичине делатности, објављене књиге Јована Стерије Поповића, Доситеја Обрадовића и др.“

(о Летопису Матице српске, www.maticasrpska.org.rs)

- а. Наведи име оснивача Летописа и књижевника који су у Летопису објавили своје књиге.
- б. О којим „сазнањима“ се бавио Летопис?
- в. Препиши из текста „задатак“ Летописа.

4. Школство Срба у XIX-XX веку

Прве основне школе појављују се на подручју Поморишке границе још од њеног оснивања, а половином XVIII века било је **66 основних школа са 1129 ученика**. Тада се оснивају и **клерикалне школе у Араду и Карансебешу**.

**Теодор
Јанковић
Миријевски**

Велика реформа српског школства на тлу Хабсбуршког царства је везана за личност **Теодора Јанковића Миријевског**. Он је постављен **1773. године** за првог **директора српских и румунских школа** на подручју Баната. Његовом реформом школе су подељене на тривијалне (сеоске са 1-2 разреда), главне (градске са 3-4 разреда) и нормалне школе (са седиштима у центрима школских дистриката). Конфесионалне школе су држале наставу на српском, односно румунском језику. Наставни план је садржавао: читање, писање, рачун, катехизис и појање. Миријевски је организовао и три течаја за учитеље.

У развоју школства у темишварском Банату, крајем XVIII и почетком XIX века, значајну улогу је имао нови директор српских и румунских школа, **Георгије Обрадовић**, синовац Доситеја Обрадовића.

У Хабсбуршком царству, 1805. године донет је нови школски устав којим је успостављено обавезно школовање за децу, оба пола од 6 до 12 година. Нови инспектор свих православних школа у Угарској, **Урош Несторовић**, је сачинио план о оснивању **препарандија** (учитељских школа) за Србе у **Сентандреји** (1812-1816) а за Румуне у **Араду**. Још од 1794. године основана је **Богословија у Сремским Карловцима**. Сава Текелија је основао задужбину **Текелијанум** за школовање младих Срба на Универзитету у Пешти (на почетку било је 12, а затим 18 стипендиста задужбине).

**Урош
Несторовић**

Значајна реформа школства на српском језику извршена је у време постојања Српског Војводства и Тамишког Баната (од 1849. до 1860.) и она се односила нарочито на унапређење материјалне основе, увођење

**Богословија у Сремским
Карловцима**

савремене наставе читања и писања, оспособљавање учитеља за предавање пољопривреде.

После стварања Аустро-Угарске (1867), државне школе су зависиле од угарске владе и биле су у функцији мађаризације па су се Срби определили за вероисповедне школе, пошто су биле самосталне, без утицаја угарских власти.

Уочи Првог светског рата, на територији данашње Румуније су постојале **55 српске основне школе**, од којих **41** су биле **вероисповедне**.

После Првог светског рата и до успостављења комунистичког режима(1919-1948), српске школе у Румунији остале су у ингеренцији српске цркве.

После потписивања школске конвенције између краљевине Румуније и краљевине Југославије, у школској години **1933./1934.**, у гимназији **Константин Ђаконовић Лога** је отворен **први разред на српском језику**.

Школском реформом из **1948.** године, школство у Румунији је постало државно. Тада су постојале **57 српске четворогодишње школе** и **5 седмогодишње**, а за 20 година било је **30 српских основних школа**. После децембарске револуције радило је само **16 српских основних школа**.

**Гимназија
„Доситеј Обрадовић”
Темишвар**

У време комунизма, Српска секција је израсла у **Српску мешовиту гимназију** у Темишвару. У оквиру Гимназије је основана **Педагошка**, а касније **Пољопривредна школа**. Од школске године 1961./1962. поново постаје секција у оквиру **Филолошко-историјског лицеја**. Након децембарске револуције из 1989. године, од школске године 1990./1991., наставља своју активност као посебна гимназија и носила је име „**Доситеј Обрадовић**“. Те школске године имала је око 400 ученика, да би данас њу похађали нешто мање од 200 ђака.

Питања и задаци

1. Наведи значај Теодора Јанковића Миријевског за српско школство.
2. Прочитај, пажљиво, текст и изради задатке:

„Учитељи који су радили у српским школама имали су разнородно образовање. Највећи број учитеља завршио је само основну школу... Одабир учитеља, односно *даскала* или *мештера* или *магистера* какав им је био оновремени назив, најчешће се одвијао, најпре узимањем даровите и вредне деце за учитељске помоћнике. Они би

Препарандија у Сомбору

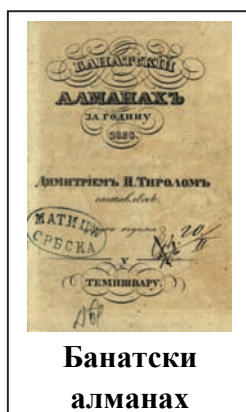
временом, учећи занат уз учитеља, наследили његов посао... Њихово знање било је скромно и сводило се на знање читања, писања, рачуна и црквеног појања, док се у градским срединама тражило и знање латинског језика. До реформи настава у српским школама била је под снажним утицајем цркве и руских уџбеника... У обавезну литературу улазиле су бројне црквене књиге: псалтири, актаисти, дела апостолска, молитве, јеванђела и др. Скромно знање учитеља имало је за последицу скромно знање ученика које се опет додатно урушавало нередовним присуством настави и избегавањем домаћих задатака.“

(Саша Марковић, *Српски учитељ у Угарској 1778-1918.*, www.kcns.org.rs)

- а. Наведи појмове под којима су названи учитељи.
 - б. У чему се састојало „знање“ учитеља?
 - в. Назначи под чији утицај се налазило школство до реформе наставе.
 - г. Шта је обухватала обавезна литература?
 - д. Наведи последице „скромног знања“ учитеља.
3. На основу информација из лекције и прочитаног текста образложи значај оснивања препарандија.

5. Штампа на српском језику

Срби са простора данашње Румуније имају богату традицију издавања листова и часописа. Током XIX века штампа на српском језику је имала кратак животни век и била је резултат ентузијазма појединих културних личности.

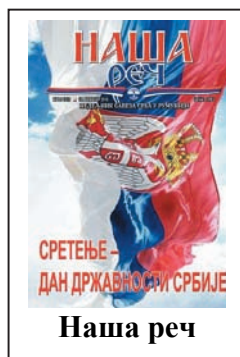
У Темишвару, иницијативом **Димитрија П. Тирола**, од 1827. године, почео је да се штампа **Банатски алманах**, прва периодична публикација на српском језику на тлу данашње Румуније. Садржавао је елементе уобичајне за сличне европске публикације: календар, предсказање времена, родослов српских и европских владара. Банатски алманах давао је снажну подршку борби Вука Караџића за нови правопис и народни језик. Имао је бројне претплатнике, међу којима се истичу Вук Караџић, Сава Текелија, Јован Стејић, и др.

Одласком Димитрија П. Тирола из Темишвара, престало је издавање Банатског алманаха (1829.).

У другој половини XIX века штампали се следећи листови на српском језику: **Јужне пчеле** (Темишвар/Нови Сад, 1851), **Световид** (Темишвару, 1852), **Југославија** (Букурешт, 1871.), **Народни гласник** (Темишвар, 1878.), **Смотра** (Темишвар, 1880.), **Поморишанин** (Велики Семиклуш, 1895.), **Словенска слога** (Турн-Северин, 1895.), **Слога** (Темишвар, 1918.).

У међуратном периоду, што се тиче штампе, постојао је **Темишварски весник**, (1933). После рата је штампана **Правда** која се трансформисала у **Банатске новине**. У демократској Румунији издаје се недељник **Наша реч**. Данас, осим

Наше речи наставља се издавање часописа **Књижевни живот**, који се појавио још у време румунског комунизма. У издаваштву ССР се налази и годишњи **Банатски алманах**, као и лист **Нови Темишварски Весник**.

Штампа на српском језику на простору данашње Румуније допринела је културном напредку Срба са ових простора, њиховом информисању о целокупној активности српске заједнице.

Питања и задаци

1. На основу информација из лекције, испуни табелу са захтеваним подацима.

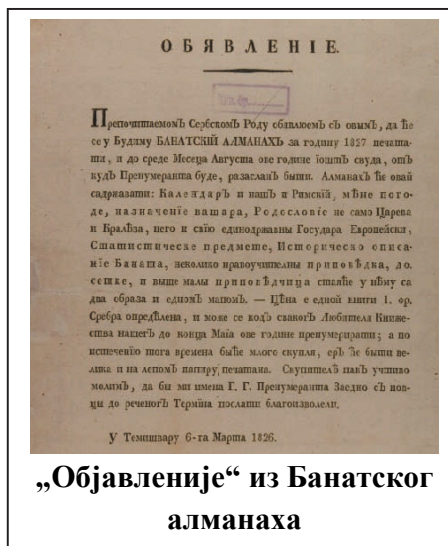
Новине/Часопис	Место издавања	Година издавања
Банатски алманах	Темишвар	1827
....		

2. Назначи листове српских странака током XX века.

3. Прочитај, пажљиво, текст и изради задатке:

„Алманах Димитрија Тирола...задовољавао је потребу тадашњих читаоца и, како записи сведоче, налазио се међу неколико обавезних књига за једну породицу, као што су биле Библија, молитвеник, календар, кувар... Из текста објаве сазнајемо: народ се обавештава да ће се Банатски алманах за 1827. год. штампати у Будиму и да ће до средине месеца августа бити послат свима који су се за тај алманах пријавили. Алманах ће садржати: Календар, наш и Римски, временску прогнозу, списак вашара, родослов - не само царева и краљева већ и свих господара Европских, статистичке податке, историјски опис Баната, поучне приповетке, досетке... Након садржаја дата је и цена: 1 форинт сребра, и крајњи рок - крај маја, до када алманах може да се уплати по тој цени. После тог рока алманах ће бити скупљи јер ће бити штампан на великом и лепом папиру. На крају је молба издавача да му заинтересовани на време пошаљу имена уз новац.“

(infogram.com/banatski-almanah)

а. Наведи значај алманаха за једну породицу.

б. Назначи садржај алманаха.

в. Где је штампан Банатски алманах?

г. Наведи услове преплаћивања за алманах.

4. Прочитај недељник „Наша реч“ и наведи теме и вести о којима прилози говоре.

6. Културне установе и културна-уметничка друштва Срба у XIX-XX веку

Веома значајну улогу у промивисању српске културе и у очувању националног идентитета Срба у Аустро-Угасркој, а касније у Румунији, током XIX-XX века, имале су културне установе Срба и културна –уметничка друштва.

Једно од првих друштава Срба у Темишвару је основано 1828. године, по угледу на Матицу српску, а то је било **Друштво љубитеља књижевства српског**, која је имала своју библиотеку. Иницијативом Димитрија П. Тирола је основано **Друштво читалишта фабричког**, 1851. године, које је организовало балове са беседама и издавало **Темишварски календар**.

Прва световна певачка дружина у целокупном српству, **Српска певачка дружина**, је основана у Темишвару, 1867. године, на иницијативу Бранка Стефановића, који је организовао и **Омладинског књижевног друштва Забава**.

У Мехали је 1903. године основано Мехалско певачко друштво **Зора**, која је прегређивала је забаве и у суседним селима. Певачка друштва су основана у **Малом Бечкереку (1890.)**, **Српском Семартону (1911.)**, **Денти (1912.)**.

Од почетка XX века, у Темишвару је деловала и **Добротворна задруга Српкиња**, која је организовала концерте, а приходи су били намењени у добротворне сврхе. У Темишвару је основано и омладинско културно-уметничко друштво, **Коло младих Срба (1918.)**. У оквиру друштва је постојало и аматерско позориште и културна трибина.

Српска културна активност је била плодна и у другим местима Темишварског Баната и Кришане: Српске читаонице са богатим културним активностима су основане у: **Чакову(1867.)** **Чанаду (1890.)**, **Великом Семиклушу (1893.)**, **Варјашу (1904.)**, **Дињашу (1908.)**, **Српском Семартону (1914.)** и др. У Араду је основано **Српско певачко друштво (1876.)** и **Добротворна задруга арадских Српкиња**. И у Великом Семиклушу је деловала **Српска женска добротворна задруга**, слична друштвима из Темишвара и Арада.

Српска певачка дружина
Темишвар

У међуратном периоду, био је развијен културно-уметнички живот. Најактивнија културно-уметничка и спортска друштва у међуратном периоду била су: **Обилић**(Српски Семартон), **Орао**(Варјаш), **Звезда**(Парац), **Лири**(Велики Семпетар), **Славија** и **Слога**(Араду).

Најзначајнио културно-уметничко друштво било је **Коло српске омладине из Темишвара** чији је рад отпочео **1931. године**. Чланови друштва су организовали позоришне дружине, тамбурашки оркестар, приредбе, предавања, излете, спортске активности.

**Управни одбор
Кола Српске Омладине**

После Другог светског рата, културно-уметничка активност Срба у Румунији одвијала се под покровитељством ССКДУР-а. У оквиру ССКДУР-а било је 129 певачких друштва, 25 тамбурашких оркестара, 32 библиотеке, 11 фолклорних друштва, 50 спортских друштва.

У Темишвару је 1954. године, основан **Српски државни ансамбл песама и игара**, прво српско професионално друштво (хор, тамбурашки оркестар, певачии играчка група). Традицију овог друштва наставила је фолклорна група **Коло**, у оквиру румунског фолклорног ансамбла **Банатул**. При Дому студената, 1969. основан је **Омладински оркестар Младост** и **Драмска дружина Талија**. Веома активна су била и културно-уметничка друштва **Зора** и **Слога**.

**Омладински оркестар
Младост Темишвар**

После децембарске револуције из 1989., постојећа културно-уметничка друштва (Младост, Талија, Зора, Слога, Коло) су реорганизована у оквиру ССР. Такође, сеоски културно-уметнички живот је постављен на основе аматеризма. Оснивају се нова културно-уметничка друштва по српским местима из Румуније. Веома активан је **Хор Православне српске саборне цркве**. Основани су српски културни центри у **Темишвару**, **Великом Семиклушу**, **Новој Молдави**, **Базјашу**.

Талија Темишвар

Питања и задаци

1. На основу информација из лекције, испуни табелу са захтеваним подацима.

Културно-уметничко и спортско друштво	Место оснивања	Година оснивања
Друштво љубитеља књижевства српског	Темишвар	1828
....		
....		

2. Прочитај, пажљиво, текст са слике и изради задатке:

а. Наведи Цел (Циљ) дружине и начин на који се могу достићи.

б. Назначи начин учланивања.

3. Истражи, у новија издања Банатског алманаха, наступе на фестивалима садашњих културно-уметничких друштава током једне године.

АКУД Младост Темишвар

УСТАВ
СРПСКЕ ПЕВАЧКЕ ДРУЖИНЕ
ТЕМИШВАРСКЕ.

Име и цел дружине.

§. 1.

Дружина води име „Српска певачка дружина у Темишвару“ Цел јој је:

1. Унапређење црквеног појања,
2. Развијање друштвеног живота и
3. Образовање у певању.

Те цели постижу се:

1. Вежбањем у певању,
2. Приређивањем јавних „беседа“ сваке године најмање три и
3. Суделовањем дружине при певачким представама у опште.

Постајање чланом.

§. 3.

Само частног и поштеног владања људи могу члановима постати. О примању чланова (изузимајући почасне које главна скупштина бира) решава управљајући одбор.

Устав Српске певачке дружине

7. Народне ношње

Банаћанске народне

Плодна банатска равница обезбеђивала је не само житарице, него је пружала и сировину за израду људске одеће. Клима са дугим и жарким летима и веома оштрим и ветровитим зимама, условљавали су и начин облачења њених становника. Главне сировине за израду старе српске ношње била су биљна влакна **кудеље, лана и памука**. Поред биљних влакана за зимску одећу коришћена је и **вуна**, јагњеће и овчије крзно.

Мушку одећу током лети и зими чинила је платнена одећа беле боје, која је ношена до самог тела, а то су карактеристичне широке платнене **гаће** и **кошуља**. Преко беле одеће мушкарци су носили штофани црни **прслук** или прслук од свиле и сомота. У пролеће и јесен ношени су **дороци**. Зими су преко гаћа ношене црне штофане **чакшире**, обично у комплекту са **капутом**.

Груди, кошуље украшаване су белим везом или пак везом изведеним златном жицом. Оваква везена недра могла су се поставити на сваку кошуљу а увек се видети испод прслука и горњег капута. Прслук је најчешће шивен од црног **штофа, сомота, плиша**. Старији мушкарци су носили само прслуке црне боје. Момци су носили прслуке спреда богато украшене **сребровезом** или **златовезом**. Као орнамент најчешће се јављају биљни мотиви, потковица, иницијали и године. Богато украшени прслуци требало је да покажу богатство момка који их је носио.

Уз летњу свечану ношњу ношене су **лаковане кожне чизме** или пак **кожне опанке** и **папуче** код сиромашнијих. Главу су покривали црним филцаним **шеширима**.

Зими је облачен **пршњак** и **кожух** од крзна као и крзнена дуга одећа **опаклија, дуцин** или **бундаш**. Зими су уз крзнену одећу носили и крзнене капе на глави - **шубаре**. Као обућу у зимским данима ношене су чизме или опанци са **обојцима**. Обојци су временом замењени чарапама природне боје вуне.

Основни делови женске ношње су **скуте** и **кошуља**, који су ношени до тела. Поред скута жене су носиле још по једну доњу сукњу, коју су у неким селима звали **сукњерац**. Преко сукњераца је ношена горња сукња од домаћих тканина а за свечане прилике и од куповног фабричког материјала. Сукње су у прошлости биле дуге до чланака.

Преко кошуље ношен је прслук, **јелек** шивен од сомота или свиле обично тамнијих боја најчешће украшаван **златном чипком** и златовезом. Био је дугачак до струка.

Преко сукње ношена је **кецеља** обично од исте тканине и на исти начин украшена као прслук. У неким селима ношене су и ткане кецеље од вуне на разнобојне пруге, са уткиваним орнаментима или преткиваним цветним мотивима. Уз беле летње сукње ношене су и беле платнене кецеље украшене белим везом и **шлингерајем**.

Од краја XIX века у моду улазе **свилене хаљине** из двају делова чија је горња блуза ношена увек преко сукње. Овакве тканине дошле су под утицајем европске моде.

Зимску одећу жена чинили су кожух, **бундица** и велика **вунена марама**. Девојке су за свечаније прилике носиле црне **јакне од плиша**. Крагна на јакни била је код имућнијих девојака од **астрагана** и неког другог племенитог крзна.

Као украс, а и знак богатства девојке су око врата носиле **сеферине** - ниске дуката.

Карактеристична женска девојачка обућа биле су беле чарапе и шарене папуче, као и ципеле. За сваки дан су ношене **штрикане зепе**, **натикаче** или **чарапци**. На посао су ношени опанци од коже а касније и од вуне. Зимски су ношене папуче са дрвеним ђоном, **цокуле** или **кломпе**.

Банатска ношња

Питања и задаци

1. Назначи на који су начин природни услови Баната утицали на изради народних ношња.

2. Прочитај, пажљиво, текст и изради задатке:

„У целом Банату било је доста везиља које су свој рад наплаћивале у житу или новцу. На ручним радовима из ових крајева, који су украшавали различите одевне предмете и предмете за покућство, углавном су за орнаменту коришћени различити флорални мотиви. Цветови различитих величина и углавном светлих и пуних боја, уклопљени су у одређени орнаментални облик...Везиља можда није спавала док није све то сложила баш онако на рукаву, а онако на грудима. Можда се молила и постила, мучила се и тражила. Нешто је преузела и копирала, нешто је и само излазило из руке...“ (www.riznicasrpska.net)

а. Наведи начин плаћања везиља.

б. На основу текста и слике, назначи који мотиви се користили у орнаменту народних ношња.

в. Представи мукотрпан рад везиља.

3. Наведи саставне делове мушке и женске ношње, на основу информација из лекције и са слика.

СИНТЕЗА

- Великани српске писане речи: Ђорђе Бранковић, Доситеј Обрадовић, Вук Караџић, Димитрије Тирол, Павле Кенгелац, Еустахија Арсић, Јован Стејић, Јован Стерија Поповић, Бранко Радичевић, Душан Васиљев, Милош Црњански и др.;
- Велики број сликара, резбара, калиграфа, архитекта са ових простора заузимају значајно место у историји српске уметности: Стефан Тенецки, Захарије Орфелин, Константин Данил, Стеван Алексић, Никола Алексић, Милан Табаковић и др.;
- У Чакову је рођен Доситеј Обрадовић, велики српски просветитељ; у Араду је рођен велики српски добротвор, Сава Текелија, оснивач Текелијанума, доживотни председник Матице српске; Матица српска је најстарија књижевна, културна и научна институција српског народа, основана у Пешти, 1826. године;
- Реформатор школства: Теодор Јанковић Миријевски; постојале су основне школе, а затим оснивају се Препарандија и Богословија; у међуратном периоду, почиње рад српског разреда у гимназији К.Ђ. Лога из Темишвара; данас постоји Гимназија „Доситеј Обрадовић“;
- Срби са простора данашње Румуније имају богату традицију издавања листова и часописа: Банатски алманах, Јужна пчела, Световид, Темишварски весник, Правда, Банатске новине, Наша реч и др.;
- Веома значајну улогу у промивисању српске културе и у очувању националног идентитета Срба у Аустро-Угарској, а касније у Румунији, током XIX-XX века, имала су културне установе Срба и културно-уметничка друштва: Друштво читалишта фабричког, Српска певачка дружина, Коло српске омладине, Српски државни ансамбл песама и игара, Омладински оркестар Младост, Драмска дружина Талија, Хор Православне српске саборне цркве; основани су српски културни центри у Темишвару, Великом Семиклушу, Новој Молдави, Базјашу; у банатским местима основане су и читаонице;
- Срби из Баната имали су прелепе народне ношње израђене од различитих материјала (кудеља, лана, вуне, коже) и украшене флоралним мотивима; клима условљавала је и начин облачења становника Баната.

ЕВАЛУАЦИЈА

I. Заокружи слово испред тачног одговора:

1. Оснивач Друштва читалишта фабричког и покретач Банатског алманаха био је:

А. Доситеј Обрадовић Б. Димитрије Тирол В. Сава Текелија Г. Константин Данил

2. Велики српски добротвор Сава Текелија је рођен у:

А. Араду Б. Темишвару В. Чакову Г. Пешти

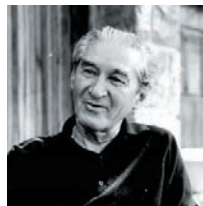
3. Школа за формирање учитеља назива се:

А. клерикална школа Б. Препарандија В. Богословија Г. тривијална школа

4. Први велики српски просветитељ био је:

А. Сава Текелија Б. Вук Караџић В. Доситеј Обрадовић Г. Милош Црњански

II. Препознај личност и упиши име испод сваке слике

III. Ако сматраш да је тврдња тачна заокружите ДА, а ако је нетачна НЕ.

1. Реформатор српског језика био је Вук Стефановић Караџић. ДА НЕ

2. Теодор Јанковић Миријевски је био први директор српских школа. ДА НЕ

3. Садашњи недељник Срба у Румунији је Правда. ДА НЕ

4. Први разред гимназије на српском језику био је у Араду. ДА НЕ

IV. Састави презентацију о **Култури Срба у Румунији у XIX-XX веку** са следећим темама: *Личности културе (на пр. Доситеј, Сава Текелија итд.), Школство Срба у Румунији, Матица српска, Културно- уметничка друштва*. Презентација мора садржати: садржај, индивидуалне или групне писане радове, слике, видео-снимке. Може бити израђена и у електронском формату. Ова презентација је саставни део портфеља. Оцени свој рад и рад колега, имајући у виду: редослед поглавља, тачне историјске податке, квалитет слика, итд.

VI. ПРАЗНИЦИ, ОБИЧАЈИ И ТРАДИЦИЈЕ СРБА У БАНАТУ

1. Божићни празници и обичаји

Божић се празнује као успомена на дан рођења Господа Исуса Христа, Сина Божијег.

Дан уочи Божића, **6. јануара**, зове се **Бадњидан**. Назив је добио по томе јер се тога дана сече бадњак и уноси у кућу. Ујутро рано, објављује се полазак у шуму по **бадњак**. Увече, уочи Божића, бадњак заједно са сламом се уноси у кућу. Бадњак се пали и у порти цркава. Када се унесу бадњак и слама, укућани

Паљење бадњака

отпевају тропар „Рождество твоје...“, честитају једни другима празник и Бадње вече и седају за посну трпезу. Деца на Бадње вече долазе на врата домаћина и **коринђају**. Један од обичаја везаних за Бадње вече је и **вертеп**, који се одвија, углавном у цркви.

Божић, најрадоснији празник међу свим празницима, празнује се три дана. Први дан Божића је увек **7. јануара**. На Божић, рано пре подне, у кућу долази посебан гост, **положајник**.

Ујутру, домаћица пече **чесницу**, у којој се ставља један новчић. Пронаћи новчић у чесници значило је срећу за читаву годину.

Домаћин и сви укућани одлазе у цркву на Божићну литургију. Људи се поздрављају речима: „**Христос се роди!**“ и отпоздрављају: „**Ваистину се роди!**“. Следи Божићни ручак са богатом трпезом. Први дан Божића се слави у својим кућама, а другог дана, млађи из куће односили су божични колач куму.

Чесница

Везани за Божић су и други зимски празници: **Детинци**, **Материце**, **Оци/Очеви**, **Тучиндан**.

Питања и задаци

1. Истражи симболику бадњака.
2. На основу стеченог искуства, опиши обичаје вертепа и коринђања. Објасни

Вертепаша

Коринђаша

ЊИХОВ
значај.

3. У чему се састоји посна трпеза на Бадње вече?
На основу слике, опиши у чему се састоји Божићни ручак. Шта се једе у твојој породици за Божић?

Божићни ручак

Материце

4. Истражи више информација о следећим празницима: Детинци, Материце, Оци/Очеви, Туциндан.

2. Ускршњи (Васкршњи) празници и обичаји

Ускрс (Васкрс) највећи је хришћански празник којим се прославља Исусов повратак у живот — **васкрсење**. По хришћанском веровању, то се десило трећег дана после његове смрти, укључујући и дан смрти. Њиме се изражава радост због коначне победе сина Божјег над смрћу и прогонством.

Постоје бројни обичаји пре самог Ускрса, који нису обавезно везани за хришћански празник, већ су паганског порекла.

Бела недеља је седмица која претходи Великом посту, је последња седмица дозвољеног мрса. Последњи дан Беле недеље, називамо **Беле покладе**. **Ускршњи, Велики или Часни пост** траје читавих седам недеља.

Субота уочи празника Цвети (који увек падају у шесту недељу Часног поста) је позната и као **Лазарова субота - Врбица**.

Цвети су покретни хришћански празник којим се обележава Христов улазак у Јерусалим. Увек пада у недељу, дан након

Лазареве суботе, и недељу дана пре Ускрса. На Цвети, свештеници освећују врбове гранчице и деле их верницима, стављајући их над иконом.

Велика недеља се зове још **Светла или Страсна недеља**, у којој се обележава успомена на страдање Господа Исуса Христа. На **Велики четвртак** у цркви уместо звона се оглашава **клепалима**.

Велики петак, је најзначајнији дан у Великој недељи, јер је по хришћанској традицији тог дана разапет Исус Христос, син Божији. У цркви се тога дана симболично приказивао гроб окићен најлепшим цвећем. На Велики петак, вредне домаћице фарбају (боје) васкршња јаја.

Врбица

Фарбана јаја

Васкрсење

На Великој суботи, увече се иде у цркву, на Васкрсење. Поворка верника узима светлост од светог огња.

Када сване дан **Васкрсења Христовог**, верници одлазе у цркву на свету васкршњу литургију. После службе, народ се међусобно поздравља речима: „Христос Васкрсе!“ и „Ваистину

Васкрсе!“. По повратку из цркве окупља се цела породица, следи ручак и туцање са јајима.

На други дан Ускрса, у неким нашим местима изађе се на гробља. носе се колачи и фарбана јаја. На гробљу свештеник држи општи помен свим умрлима, али и појединачно на сваком гробу. На гробљу, се излази и на Мали Ускрс, недеља после

Ускрса или на „побусани понедељак“, други дан Малог Ускрса.

Везана за Ускрс су и дурга два значајна хришћанска празника: **Спасовдан**(на 40 дан од Ускрса) и **Духови** (на 50 дан од Ускрса).

Поједине дане у току једне календарске године, црква је посветила значајним догађајима из Спаситељевог живота, и великим светитељима, и ти дани су уписани **црвеним словом** у православном календару. То су верски празници, и у тај дан православни хришћани празнују, односно, не раде. Дакле, сваки дан који је у календару уписан као црвено слово, по црквеном правилу је нерадан дан.

д	н	с	2019.	АПРИЛ	30 дана
П	1	19	Свети мученици Хризант, Дарија и други; Преподобни Симеон Дабјавски		
У	2	20	Преподобни оци пуубјани у манастиру Светог Саве Освећеног		
С	3	21	Преподобни Јаков Исповедник		
Ч	4	22	Свети свештеномученик Василије Анкирски		
П	5	23	Преподобни Никон и други		
С	6	24	Преподобни Захарије (Претпризаштво Благовести)		
Недеља четврта поста – Средосиња. Глас 4. Јев. (Лк 1, 39-45, 56). На Лит. ап. 314. (Јев 6, 13-20) и 306. (Јев 2, 11-18). Јев. Мк зч. 40. (9, 17-31) и Лк зч. 3. (1, 24-38).					
Н	7	25	Благовести		
П	8	26	Сабор Светог архангела Гавријала (Оданије Благовести)		
У	9	27	Преподобна Матрона Солунска		
С	10	28	Преподобни Иларион Исповедник (Прво бденије)		
Ч	11	29	Преподобни Марко Аређуски		
П	12	30	Преподобни Јован Лествичник (Друго бденије)		
С	13	31	Свети свештеномученик Ипатије Ганђијски		
Недеља пета поста – Плуња. Глас 5. Јев. вас. 2. (Мк 16, 1-8). На Лит. ап. 321. (Јев 9, 11-14) и 208. (Пал 3, 23-29). Јев. Мк зч. 47. (10, 32-45) и Лк зч. 33. (7, 36-50).					
Н	14	1	АПРИЛ – Преподобна Марија Египћанка		
П	15	2	Преподобни Тит Чудотворац		
У	6	3	Преподобни Никита Исповедник		
С	17	4	Преподобни Јосиф Химнограф		
Ч	18	5	Свети мученици Агаџод и Теодул		
П	19	6	Свети Евтихије Цариградски		
С	20	7	Преп. Георгије Митилениски – Лазарева субота – Врбица		
Недеља шеста поста – Цвета. На Јутреву, Јев. Мт зч. 83. (21, 1-11, 15-17). На Лит. ап. 247. (Фил 4, 4-9). Јев. Јн зч. 41. (12, 1-18).					
Н	21	8	Улазак Господа Исуса Христа у Јерусалим – Цвети		
П	22	9	Свети мученик Евксхије		
У	23	10	Свети мученик Терентије		
С	24	11	Свети свештеномученик Ангина		
Ч	25	12	Велики четвртак (Велико бденије)		
П	26	13	Велики петак		
С	27	14	Велика субота		
Недеља светла. На Литургији, ап. 1. (Дан 1, 1-8). Јев. Јн зч. 1. (1, 1-17). На вечеру Јн зч. 65. (20, 19-25).					
Н	28	15	Васкрсење Господа Исуса Христа – В а с к р с		
П	29	16	Васкрси понедељак		
У	30	17	Васкрси уторак		

Црквени православни календар са црвеним словима

Питања и задаци

1. Истражи обичаје везане за Беле покладе. Како су називани у нашим селима, у јужном Банату.

2. На основу стечених знања из веронауке, представи Исусова страдања.

3. Прочитај, пажљиво, текст, погледај слику и изради задатке:

„Представници израелских власти на ову Велику суботу долазе да би гроб запечатали воском. Обичај је да, пре него што запечате гроб, уђу унутра и провере да ли постоји ма какав скривени извор ватре који би посредством обмане могао да створи чудо. Носећи у рукама две велике свеће, патријарх улази у капелу Светог Гроба... Римокатолици и протестанти називају ову цркву

Паљење светог огња у Јерусалиму

црквом Светог Гроба, док је ми називамо црквом Васкрсења. За нас православне, Васкрсење Христово је срж наше вере. У Свом Васкрсењу, Христос је задобио коначну победу над смрћу, и то не само над Својом, него над смрћу свих оних који су Му блиски“.Идући кроз таму, креће се ка унутрашњој одаји у којој се спушта на колена. Овде изговара извесне молитве. Из самог средишта камена на коме је Христос лежао, почиње да се излива неизрецива светлост. Она је обично плавичаста, али боја може да се мења. Светлост се подиже са камена слично као магла. Ова светлост не спаљује. Она се подиже и обликује стуб у коме се налази пламен, тако да може запалити своје свеће. Када прими пламен за свеће, излази и предаје пламен најпре јерменском, а затим и коптском патријарху. После тога, предаје пламен свима који су присутни у цркви“.

(„Чудо благодатног огња у Јерусалиму“ radiosvetigora.wordpress.com)

а. Објасни поступак израелских власти.

б. Шта симболизује Христово Васкрсење?

в. Опиши чин паљења светог огња у Јерусалиму.

4. У чему се састоји Ускршња трпеза у твојој породици?

5. Истражи Православни српски црквени календар, а затим састави списак празника обележених црвеним словом, за текућу годину.

3. Крсна слава и храмовна слава

Једна од главних одлика српског Православља, за коју не зна остали хришћански свет, јесте **крсна слава**.

Слава се преносила и настављала са колена на колена са оца на сина тако, да се данас може лако закључити које су породице са истим презименима од једног претка, само по томе коју славу славе.

Међутим, када неко од синова заснује своју породицу, почне да у свом дому слави крсну славу. По древној и устаљеној пракси наше цркве, у време пред славу свештеник освећује водицу у домовима који славе.

Домаћин дочекује госте који честитају Славу речима: „Срећна слава домаћине,“

За славу се припреми **колач, свећа**, славско жито-**кољиво** и **вино**, којесе на дан славе доносе у цркву на освећење. У појединим домовима, свештеник освећује жито и реже славски колач.

Поред светитеља и славе коју слави свака породица, заједничка слава свих верника који припадају одређеном храму у месту у коме живе, јесте **храмовна слава** те цркве. Сваки храм је посвећен неком светитељу, или празнику.

На дан храмовне славе служи се света литургија и реже се славски колач. Храмовна

слава, такође, има свог домаћина, **кума**. Након резања славског колача, свештеник пита, ко се јавља за домаћина за наредну славу. Ономе који се јави, домаћин предаје мали колач („**ружу**“). После резања колача, следи весеље у порти цркве или у дому културе.

Поједина села и градови имају своју славу која се зове **преслава** или **заветина**. Они су узели једнога светитеља или празник и преко њега се моле Богу за свако добро и напредак. Заветина има, такође, свог домаћина, који се сваке године смењује.

Резање колача

**Славска
ружа**

Питања и задаци

1. Погледај слику и на основу информација из лекције, наведи шта је важно припремити за кућну славу.

2. Прочитај, пажљиво, текст и изради задатке:

„На један дан уочи славе домаћица меси славски колач. Колач се меси од чистог пшеничног брашна. Тесто се закувава са водом, и додаје се мало богојављенске и освећене водице, коју је свештеник светио пред славу. Колач се украшава разним украсима од теста. На његовом централном делу и на четири стране у знаку крста одозго утискује се печат (слово) са словима ИС ХС НИ КА, што скраћено и преведено значи: Исус Христос побеђује. Сам колач симболише Христа који је хлеб живота, а вино, којим се прелива, симболише крв која је текла из Христових рана. Славско жито, кољиво се кува и приноси у славу Божију, у част светитеља који се слави, за здравље и напредак дома и његових укућана, као и за покој душа свих предака у том дому. Пшенично зрно у хришћанству је символ вечног живота – смрти и васкрсења. Јер када се сеје оно умире и клија, али из њега се рађа нови живот који доноси стотруки род.“

(Крсна слава, www.spc-linz.at)

а. Наведи начин припреме славског колача и кољива.

б. Објасни скраћеницу „ИС ХС НИ КА“

в. Шта симболизују колач, вино и кољиво?

3. Коју кућну славу прославља твоја породица? Која је храмовна слава твог села?

Истражи више информација о заштитнику вашег дома и црквеног храма.

4. Опиши, на основу разговора са члановима твоје породице, начин на који се у прошлости прослављале храмовне славе. Примећујеш ли разлике код садашњих слава?

Кућна слава

СИНТЕЗА

- Божић се празнује као успомена на дан рођења Господа Исуса Христа; слави се 7. јануара;
- За Бадње вече су везани бројни обичаји: паљење бадњака, вертеп, коринђање и др.;
- Предходници Божића су и други зимски празници: Детинци, Материце, Оци/Очеви, Туциндан;
- Ускрс (Васкрс) највећи је хришћански празник којим се прославља Исусов повратак у живот — васкрсење;
- Постоје бројни обичаји пре самог Ускрса: Бела недеља (Беле покладе), врбица, Цвети, Велика недеља;
- На Васкрсење, верници узимају светлост од светог огња;
- Везана за Ускрс су и дурга два значајна хришћанска празника: Спасовдан (на 40 дан од Ускрса) и Духови (на 50 дан од Ускрса);
- Поједине дане у току једне календарске године, црква је посветила значајним догађајима из Спаситељевог живота, и великим светитељима, и ти дани су уписани црвеним словом у православном календару;
- Једна од главних одлика српског Православља, за коју не зна остали хришћански свет, јесте крсна слава;
- За славу се припреми колач, свећа, славско жито-кољиво и вино;
- Заједничка слава свих верника који припадају одређеном храму у месту у коме живе, јесте храмовна слава те цркве;
- Храмовна слава има свог кума; онај који прихвата да буде кум наредне године, преузима мали колач („ружу“);
- Поједина села и градови имају своју славу која се зове преслава или заветина.

ЕВАЛУАЦИЈА

I. Заокружи слово испред тачног одговора:

1. Један од обичаја везаних за Божић је:

А. вертеп Б. врбица В. заветина Г. фарбање јаја

2. Ускрс се увек прославља:

А. понедељком Б. уторком В. петком Г. недељом

3. Духови се прослављају:

А. на Беле покладе Б. на Велики петак В. на 40 дана од Ускрса Г. на 50 дана од Ускрса

4. Заједничка слава свих верника у неком месту назива се:

А. кућна слава Б. крсна слава В. храмовна слава Г. Бела недеља

II. Препознај обичаје са слика:

А

Б

В

III. Ако сматраш да је тврдња тачна заокружите ДА, а ако је нетачна НЕ.

1. Божић се увек прославља 7. јануара.

ДА НЕ

2. Божићни ручак је постан.

ДА НЕ

3. На Васкрсење, у Јерусалима, се пали свети огањ.

ДА НЕ

4. Спасовдан се прославља на 40 дана након Ускрса.

ДА НЕ

IV. Састави реченице са следећим појмовима: **бадњак, врбица, кољиво, ружа.**

V. Представи у 10 редова начин на који прослављаш Божић и Ускрс.

ФИНАЛНА СИНТЕЗА

I. СРБИЈА У ВЕКУ НАЦИЈА

- 1804. год., у Орашцу, подигнут је Први српски устанак под вођством Карађорђа

- 1815. год., у Такову, подигнут је Други српски устанак под вођством Милоша Обреновића

- Србијом, која је стекла аутономију (1830) и независност (1878), владале су династије Обреновић и Карађорђевић

II. НАЦИОНАЛНА БОРБА СРБА У ХАБЗБУРШКОЈ МОНАРХИЈИ

-Мајском скупштином из Ср. Карловаца, почиње српска револуција из 1848-1849.

-1849.год., основано је Српско Војводство и Тамишки Банат

-у Сремским Карловцима се одржао Благовештенски сабор (1861)

-личности националне борбе: патријарх Рајачић, Светозар Милетић

III. СРБИ И СВЕТСКИ РАТОВИ

- Аустро-Угарска је објавила рат Србији, 28. јула 1914. – почетак Првог светског рата; битке: Цер, Колубара, Кајмакчалан

- на мировној конференцији у Паризу је одлучена подела Баната

- у Темишвару се основала Земаљска српска народна странка у Румунији 1934.

-Срби из Румуније су учествовали у Другом светском рату, на источном фронту и у партизанима

IV. СРБИ У РУМУНИЈИ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XX ВЕКА

-у Темишвару, основан је ССКДУР (1945)

-усвојена је Резолуција ИБ-а (1948); процес „титоиста“

-депортације у Бараган (1951)

-оснива се Савез Срба у Румунији (1989)

V. КУЛТУРА И ШКОЛСТВО СРБА У XIX-XX ВЕКУ

-књижевници, уметници: Обрадовић, Тирол, Црњански, Данил, Табаковић, Текелија итд

- Матица српска

-школство: Миријевски, оснивање гимназије на српском језику

-штампа: Банатски алманах, Темишварски весник, Наша реч

-КУД: Коло српске омладине, Зора, Младост, Талија

VI. ПРАЗНИЦИ, ОБИЧАЈИ И ТРАДИЦИЈЕ СРБА У БАНАТУ

-Божихни обичаји: паљење бадњака, вертеп, коринђаши

-Ускрс: врбица, Цвети, Велика недеља, Васкрсење, паљење светог огња

-крсна/кућна слава: колач, свећа, кољиво, вино

-храмовна слава: кум, ружа

ФИНАЛНА ЕВАЛУАЦИЈА

I. Заокружи слово испред тачног одговора:

1. Вођа Првог српског устанка био је:

A. Карађорђе B. Милош Обреновић В. Доситеј Обрадовић Г. Краљ Милан

2. Народна скупштина у мају 1848. године одржана је у:

A. Сремским Карловцима B. Темишвару В. Новом Саду Г. Великом Бечкерекy

3. Први светски рат је почео:

A. 28. јуна 1914. B. 28. јула 1914. В. 15. септембра 1918. Г. 11. новембра 1918.

4. Један од обичаја везаних за Божић је:

A. вертеп B. врбица В. заветина Г. фарбање јаја

II. Назначи шта/кога представљају слике:

A

B

B

Г

III. Споји године из колоне А са одговарајућим догађајима из колоне Б:

A	B
1. 1804	а. Србија постаје независна
2. 1826	б. Депортације у Барагану
3. 1878	в. Оснивање Матице Српске
4. 1951	г. Први српски устанак

IV. Састави портфељ о Србима у XIX-XX веку са следећим темама: *Србија у XIX веку, Култура и школство Срба у XIX-XX веку, Политички живот током XX века, Обичаји Срба у Румунији*. Портфељ мора садржати: садржај, индивидуалне или групне писане радове, презентације одређених тема, одломке из новина, слике или видео-снимке. Може бити израђен и у електронском формату. Оцени свој рад и рад колега имајући у виду: тачне податке о историји и култури, хронолошки редослед, квалитет слика итд.

РЕЧНИК

- алманах** – зборник различитих података, догађаја, књижевних и научних дела
- аутономија** – самоуправа, политичка независност
- бадњак** - грана је дрвета која се обредно налаже на ватру домаћег огњишта на Бадње веч
- Богословија** – школа за формирање свештеника
- вертеп** – стандардизована представа о рођењу Исуса Христа
- гаће** – широке, беле панталоне у Војводини
- дахија** – старешина, вођа јаничара
- дороц** - кратак капут
- иконописац** – сликар икона
- јаничар** – пешадија турске војске
- клепала** - даска постављена у црквеној порти да се у њу удара на Велики петак
- кнезови** – српске старешине, представници Срба, уочи устанка
- колективизација** - претварање приватне својине (некретнина и средстава за рад) у неки облик државне својине, преко стварања колектива, колективних газдинстава, задруге
- конвенција** – споразум, уговор
- коринђање** - певање божићних песама у поворци
- намесништво** - вршилац владалачке власти у случајевима када би владар био малолетан
- натикаче** - врста вунене получарапе која се навлачи преко чарапа
- независност** – становништво врше самоуправу, а обично и суверенитет, над територијом
- партизани** - нерегуларне војне силе које се супротстављају страниј војној окупацији
- петиција** – захтев за покретања нечега за шта је потребан пристанак већег броја људи
- положајник** – први мушкарац који уђе у кући, на Божић
- Препарандија** – учитељска школа
- резбарење** - уметнички занатски правац у стварању скулптура из дрвета
- резолуција** - решење власти, резултат договора
- титоисти** – они који су одбили резолуцију ИБ-а, наклоњени Титу
- устав** – основни закон неке државе
- хатишериф** – званична повеља турског султана
- чакшире** - панталоне
- чесница** – колач од лиснатог теста са орасима и медом који се спрема за Божић
- шлингерај** - врста веза (обично бели) и посебно рађене чипке

СРПСКЕ ЦРКВЕ, МАНАСТИРИ, ЗГРАДЕ СРБА У РУМУНИЈИ

1. Цркве

ЦРКВА	ХРАМ	ГОДИНА
Српска саборна црква	Вазнесење Господње	1745. - 1748.
Српска црква у Мехали	Пренос моштију Св. Николе	1768. (или 1743.)
Српска црква у Фабрик	Св. Великомученик Георгије	1746-1755
Српска црква у Араду	Св. Апостола Петра и Павла	1702.
Арад	Преображење Господње	1871
Белобрешка	Вазнесење Господње	1797
Варјаш	Пренос моштију Св. Николе	1823-1827
Велики Семиклуш	Успење Пресвете Богородице	1783-1787
Велики Семпетар	Пренос моштију Св. Николе	1779
Вењ	Успење Пресвете Богородице	1760-1770
Гад	Свети арханђео Михаил	1777
Дежан	Св. Апостола Петра и Павла	1790-1793
Дента	Успење Пресвете Богородице	1795
Дета	Сабора Срба светитеља	1997
Дивич	Св. Великомученик Димитрије	1955
Дињаш	Пренос моштију Св. Николе	1835-1841
Ђир	Вазнесење Господње	1912
Златица	Св. Великомученик Георгије	1869-1874
Иванда	Сабор светих арх . Михаила и Гаврила	1852
Кетфелъ	Рођења Светога Јована Крститеља	1746
Кеча	Св. Великомученик Георгије	1895
Кнез	Св. Великомученик Димитрије	1804
Краљевац	Св. Великомученик Георгије	1883-1887
Лесковица	Св. Пророк Илија	1793
Луговет	Св. Поророк Јеремија	1846-1847
Лукаревац	Св. Великомученик Георгије	1744
Љупкова	Вазнесење Господње	1794
Мали Бечкерек	Пренос моштију Св. Николе	1823
Мачевић	Вазнесење Господње	1856
Моноштор	Видовдан	1897
Мунара	Св. Великомученик Георгије	1923
Надлак	Св. Великомученик Димитрије	1829
Нађфала	Обновљења храма Св. Георгија	1824
Немет	Св. Великомученик Георгије	1855-1861
Парац	Вазнесење Господње	1849-1851
Петрово Село	Св. Великомученик Георгије	1901
Печка	Св. Великомученик Георгије	1874
Пожежена	Сабор Св. арханђела Михаила	1793
Радимна	Пренос моштију Св. Николе	1924-1925
Решица	Васкрсење Господње	2001
Рудна	Рођење Светога Јована Крститеља	1834-1838
Саравола	Пренос моштију Св. Николе	1777

Свеница	Пренос моштију Св. Николе	1993
Сока	Св. Великомученик Димитрије	1903
Соколовац	Пренос моштију Св. Николе	1811
Српски Семартон	Вазнесење Господње	1828.-1832
Станчево	Св. Великомученик Георгије	1887-1891
Стара Молдава	Рођење Светога Јована Крститеља	1853-1855
Толвадија	Сабор Св. арханђела Михаила	1879
Торња	Рођење Богородице	1879
Улбеч	Силаска Светог Духа	1992
Фенлак	Рођење Богородице	1900.-1901
Чаково	Успење Пресвете Богородице	1768
Чанад	Пренос моштију Св. Николе	1773
Ченеј	Сабор Св. Арханђела Гаврила	1830?,

2. Манастири

Манастир Златица

Манастир Кусић

Манастир Базјаш

Манастир Свети Ђурађ

Манастир Бездин

Манастир Ходош-Бодрог

Манастир Базјаш

Владичански двор

3. Зграде

Владичански двор у Темишвару

Црквено – општински дом у Темишвару

Макрин дом

Задужбина Павла Стерио

Спомен - кућа Д. Обрадовића – Чаково.

Спомен – кућа Саве Текелије – Арад.

Статистични подаци о Србима у Румунији

Распоред Срба по жупанијама 2011.године

Жупанија	Број Срба у жупанији
Арад	849
Бихор	26
Дамбовица	466
Долж	99
Караш-Северин	5036
Клуж	25
Констанца	16
Мехединц	996
Муреш	10
Сату Маре	15
Сибиу	22
Тимиш	10102
Хунедоара	33
Град Букурешт	215
Остале жупаније	166
<i>Укупно</i>	18076

Распоред Срба по средини боравка

Средина	Број Срба
Урбана	9073
Рурална	9003
<i>Укупно</i>	18076

Број Срба у Темишвару

Година	Број Срба
1992	7748
2002	6271
2011	4843

ЛИТЕРАТУРА

1. А. Петровић, В. Лучић, П. Петровић, *Историја, уџбеник за седми разред основне школе*, БИГЗ школство, Београд, 2011
2. С. Бугарски, Љ. Степанов, *Историјски и културни споменици Срба у румунском Банату*, ССР, 2008
3. С. Бугарски, Љ. Степанов, *Срби у Темишвар - Граду*, ССР, Темишвар, 2011
4. С. Рајић, К. Николић, Н. Јовановић, *Историја, уџбеник за осми разред основне школе*, Завод за уџбеникеи наставна средства, Београд, 2005
5. Иван Мирков, *Историја и традиције српске мањине за шести и седми разред*, Ed. LVS Srepuscul, Ploiești, 2006
6. I. Hațegan, C. Petroman, *Istoria Timișoarei*, Ed. Banatul, Timișoara, 2008
7. Љ. Степанов, *Савез Срба у Румунији 25*, ССР, Темишвар, 2016
8. Љубомир Степанов, *Статистички подаци о Србима у Румунији*, USR, Timișoara, 2005
9. Љ. Церовић, *Срби у Румунији*, Матица Српска, Нови Сад, 1997
10. M. Milin, L. Stepanov, *Sârbii din România în Golgota Bărbăganului*, USR, Timișoara, 2003

www.dbsr.ro

www.spc-linz.at

www.wikipedia.com

Programa școlară poate fi accesată la adresa: <http://programe.ise.ro>

Istoria și tradițiile minorității sârbe, manual pentru clasa VII-a (limba sârbă)

ISBN 978-606-31-0993-5

9 786063 11099351